

ÉRTEKEZÉSEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUMÁBÓL

---

8. SZÁM.

MÁRIA

II. LAJOS MAGYAR KIRÁLY ÖZVEGYE
NÉMETALFÖLDÖN.

ÍRTA :

ABRUDBÁNYAY SÁNDOR.

KOLOZSVÁR
KIADJA A KÖZÉP- ÉS ÚJKORI SZEMINÁRIUM
1913.

~~20567~~

I.

Mária királyné Magyarorszáiban.

A tizenhatodik században Európa leghatalmasabb uralkodó családja a Habsburg-család volt. Hatalmához nem annyira győzedelmes háborúk, mint inkább politikai természetű házasságok juttatták. Németalföld is így került a Habsburgok birtokába. *I. Miksa*, német-római császár felesége Burgundi Mária hozományként kapta a gazdag Németalföldet. Németalföld tizenhét tartományát nem állt mindig egy uralom alatt. Egy uralom alá csak a Valois-házból származó burgundi hercegek és azoknak örökösei a Habsburgok juttatták a tizennegyedik és tizenötödik században¹. A Habsburgok mindig nagy gondot fordítottak a németalföldi tartományokra, különösen *V. Károly* császár, a kinek szülőhelye volt Gent, Flandria fővárosa; alatta éltek e tartományok aranykorukat. Az *V. Károly* korabeli Németalföld nagy részét a mostani Hollandiából és Belgiumból állott. Területre nem volt nagy; s nem is ezért, hanem mind gazdag kereskedő- és iparosország volt fontos a Habsburgokra nézve. *V. Károly* császár *I. Károly* néven spanyol király is volt és hatalmának súlypontja Spanyolországra esett s mivel Németalföld messzire feküdt Spanyolországtól, de e tartományok politikai szervezete² és Francia-

¹ *V. Károly* uralkodásának elején is még a németalföldi városok szervezete olyan önálló volt, hogy közös érdekeik védelmére védő- és dacsövetséget kötöttek, vagy ezt meg is tagadták. N. G. van Kampen Geschichte der Niederlande, I. k. 280. lap.

² Minden tartománynak külön önkormányzata volt.

ország ellenségeskedése¹ miatt is, különösen fontos volt az, hogy ki kormányozza ezeket a tartományokat. Olyan valakire volt szükség, akinek tehetségében és hűségében egyaránt meglehetett bízni. V. Károly uralkodásának első évtizedében egyik nagynénje atyjának, Fülöpnek nővére, *Margit* hercegnő kormányozta. Jó kezekben volt a kormány, de gondolni kellett arra, hogy ha Margit hercegnő megválna a kormánytól, ki legyen utódja. A császár erre a fontos állásra nővérét, *Máriát*, II. Lajos magyar király özvegyét szemelte ki, mert alkalmasnak találta arra, hogy ezt az állást betöltse.

Mária 1505 szeptember 13-án született Brüsszelben; harmadik leánya volt Szép Fülöpnek és kasztíliai s arragoniai Johannának. Apja korán meghalt: anyja, ki úgy is hajlott a búskomorságra, férje halála miatti bánatában megőrült. Mint özvegy, több mint negyven évig élt még Spanyolországban, de folyton olyan szellemi levertségben, hogy gyermekei gondozására képtelen volt. Mária három leánytestvérével és nagyobbik bátyjával, a későbbi V. Károlylyal, Németalföldön nevelkedett, nagyapjuk Miksa császár és nagynénjük Margit hercegnő felügyelete alatt. Politikai szereplése tulajdonképpen akkor kezdődik, a mikor mint tizenhatéves leány 1521-ben *II. Lajos* magyar királyhoz ment férjhez. Házassága politikai házasság volt és a császár nagy érdekeit volt hivatva szolgálni, mint többi nővére és öccse Ferdinánd házasságának is.² A magyar nemzet örömmel fogadta Máriát, miért remélte, hogy a szigorú erkölcsök között nevelkedett és kiváló tehetségű hercegnő meg fogja akadályozni, hogy királyi férje tovább haladjon azon a lejtőn, amelyre különösen a Brandenburgi György hatása alatt jutott. Remélte, hogy a királynak mindenben jó tanácsadója lesz; de ebben a hitében csalód-

¹ Igényt tartott Németalföldre, mint Franciaország régi hűbéres országára.

² Ferdinánd 1521-ben II. Lajos magyar király nővérét, Annát vette nőül; a Habsburgok ezzel is növelni akarták igényüket a magyar trónra, t. i. 1462. és 1491-ben a magyar király és a német császár között kötött szerződések értelmében, a Habsburgok öröklék Magyarország trónját, ha a királyi család kihal. A nemzet azonban mindkét szerződés ellen tiltakozott.

nia kellett, mert annak az árnak, a mely a királyt magával ragadta, a királyné sem tudott ellentállani. Ettől fogva még nagyobb mértékben folyt a mulatozás és a király még kevésbé törődött az ország dolgával. Tekintve azonban a királyné korát, még, ha meg is lett volna benne a hajlam a nemzet reményeinek teljesítésére, alig lehetett várni a még gyermek-asszonytól, hogy egy egész királyi udvar személyzetét jó útra térítse. A királyné idegen volt és fiatal lelkében már élt a Habsburgok világhatalmi állásának eszméje, a melyet szolgálnia kellett bármilyen eszközökkel is. Mária megmutatta, hogy tehetséges és erős akaratú nő volt, esakhogy az udvari párt befolyása következtében akaratát a nemzeti akarattal ellenkező irányban érvényesítette s mint idegen származásúnak még nemzeti érzése sem tiltakózhatott ez ellen. Nem tudta megérteni a jogaihoz ragaszkodó nemzetet. Bátyja, V. Károly császár, nem annyira ellensége volt a protestantizmusnak, mint inkább nem értette annak létjogát, csak azt látta, hogy az új valláshoz ragaszkodó fejedelmek nem engedelmeskednek neki olyan dologban, a mely erősen a szívéen fekszik.¹ *Mária* is csak azt látta, hogy a köznemesség, a nemzet zöme, azoknak az eltávolítását sürgeti az országból, a kik erősen kedvesek neki,² és hogy nem akarja elismerni a Habsburgháznak Magyarország trónjára való örökösödési igényeit. A gyenge akaratú király mindenben hallgatott felesége szavára.³ A királynénak nem csak tudomása volt minden állami ügyről, hanem bele is szólott a politikába. Igen gyakran érvényesítette akaratát, a mit annál könnyebben tehetett meg, mivel akarata nem ellenkezett az udvari emberek akaratával. Az idegen udvari emberek és a nemzetietlen elemek, a kik elsőbbsnek tartották saját érdeküket, a nemzet érdekénél, ép a királynét használták eszközül arra, hogy saját akaratukat a nemzet akaratával szemben megmutassák. Az ország első közjogi

¹ A régi egyháznak az épségben tartása.

² A királynéval az országba bejött német urak és a császár követei.

³ Szapolyai a mohácsi vész után a lengyel királyhoz írt levelében említi, hogy a király erősen papucs alatt volt. *Acsády Ignác*, A Magyar Nemzet Története V. 46.

† állásaira, úgy a világiakra, mint az egyháziakra, nem azok kerültek, a kiket a nemzet érdemeseknek talált, hanem a kik a királyné és így a király kegyét is meg tudták nyerni. Például 1524-ben az ország első egyházi méltóságára *Szalkai László* jutott, a királyné és Brandenburgi György kegyence, bár őt a köznemesség gyűlölte. A királyné annyira nem vette számba a nemzet jogait, hogy a hatvani országgyűlés végzéseit, melyeket a köznemesség az ország bajainak ~~az~~ orvoslására hozott és a melyekhez, kényszerüségből, a király is hozzájárult, a királyi tekintély elleni merényletnek nevezte és kész volt államesínyt elkövetni, csak hogy a hatvani gyűlésen hozott törvények végrehajtását megakadályozhassa. Találkozásra hívta nagybátyját, a lengyel királyt, hogy támogatását kérje tervének megvalósításához, de a lengyel király nem akart Magyarországra belügyeibe avatkozni. Jellemzi a királynét, hogy a primás volt legbizalmasabb embere. A királyné a mellett, hogy a nemzet ellenségeinek fogta pártját, még tulságosan költekedett is; a pápai követ¹ szerint két ország jövedelme sem lett volna neki elég.

2 *Brandenburgi György*, ki az új vallásnak volt híve, a királynét is igyekezett az új vallásnak megnyerni és nem egészen sikertelenül. A királynénak sajátkezű levele,² a melyet Brandenburgi Alberthez írt, bizonyítja, hogy ebben az időben már a régi vallásba vetett hite megingott. Levelében többek közt azt írja, hogy mindennap imádkozik Albertért, hogy az Isten olyan ájtatossá tegye őt is, mint a milyen a királyné. Kéri Albertet, hogy értesítse őt, ha imádsága nem használna, mert néhány fillérért szívesen ad el neki ájtatosságot, mivel úgy is bővelkedik abban.

1524 tavaszán történt, hogy a királyné egyik udvari papja az udvar színe előtt támadta a pápát és a bibornokokat. A pápai követ értesülvén erről, panaszt tett a királynál és királynénál, kik meg is ígérték, hogy megvizsgálják az ügyet és ha

¹ Burgió.

² E levél 1523 június 7.-én kelt. Közli *Fraknói Vilmos*: „A Magyar Nemzet Története” című mű IV. kötetének 446–47.-ik oldalán.

a pap eretnek, megbüntetik. Később azonban arról értesült a pápai követ, hogy, a királynénak bizalmas körben tett kijelentése szerint, ha a királyi tanács el is ítéli papját, ő el nem bocsátja s a vizsgálat el is maradt. A köznemesség e miatt zugolódni kezdett, fenyegetődzött, hogy a királyi pár jelenlétében is felkoncolja, a ki a régi vallás ellen mer izgatni, mire a megijedt királyné elbocsátotta udvari papját. A pápai követ szerint a királyné azért is pártolta az udvarnál levő lutheránusokat, mivel azok németek, a nemesség pedig nem annyira valásuk, mint inkább nemzetiségük miatt gyűlölte őket. Morvországban és Sziléziában a királyné nyíltan is pártfogásába vette a lutheránusokat. A hatvani országgyűlés után néhány héttel *Werböczy* befolyása alatt a budai bírák halálra ítélték egy lutheránust; midőn kintpadon faggatták, többeket nevezett meg, kik szintén lutheránusok. Köztük volt *Szerencsés* Imre és a királynénak egy másik bizalmas embere. A kormány ellenök is vizsgálatot akart indítani, de a királyné megakadályozta ezt is, a halálos ítélet végrehajtását is. Az esztergomi érsek 1526 tavaszán jelentette a pápai nunciusnak, hogy a királyné Lutherrel is összeköttetésben van.¹ És valóban a mohácsi vész után nemsokára Luther „Vier tröstliche Psalmen“ című kiadványát ajánlotta a királynénak egy levélben. Többek között azt írja, hogy értesült a királynénak az új tanítások iránti rokonszenvéről és hogy az új vallás mellett való nyílt állásfoglalásában csak a magyarországi püspökök akadályozzák; egyúttal buzdította, hogy legyen terjesztője az új tanításoknak Magyarországon. Az Isten kezét látja abban, hogy Magyarországon a püspökök ellenzése miatt nem terjedhetett el az új vallás, mert így mostan a mohácsi szerencsétlenségért nem lehet országvilág előtt az új vallást okozni. V. Károly is értesült Luther leveléről és nővérének szemrehányásokat tett miatta; Mária, bátyja megnyugtatóására kijelentette, hogy Luther az ő tudtán kívül küldte neki a könyvet és hogy semmi olyat nem fog

¹ 1526 márc. 7.-én Rotterdami Erasmus örömet fejezi ki, hogy Mária az új tanításokat pártoló és Luthert védelmező Henkel János pap egyházi szolgálatával él. *Jászay Pál*: „A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után“. I., 521.

tenni, a mi házuk jó hírnevét elhomályosítaná. Mária akkor már Pozsonyban tartózkodott, hová a mohácsi szerencsétlenség hírére Budavárából menekült. A szerencsétlenség mélyen megrendítette; Mohácsnál nemcsak trónját vesztette el, hanem férjét is, a kit forrón szeretett.¹ De azért mégis tudott uralkodni bánatán és már a gyász első napjaiban szervezni kezdte azt a mozgalmat, mely Magyarország trónját a Habsburgoknak volt hivatva megszerezni.

A mohácsi vész után a királyválasztást alig húsz-harminc előkelő család és néhány főpap gyakorolta; a nemzet nagy többsége akarva, nem akarva ezeket kellett követnie. A királyné ezt jól tudta és ezért első sorban ezt a néhány embert igyekezett céljának megnyerni. A nemzet hallani sem akart arról, hogy idegen kerüljön a trónra; olyan volt a közhangulat, hogy a kik készek voltak is idegent támogatni, azok sem hitték, hogy idegent lehessen királylyá választani.² Azok, kik szembe helyezkedtek a nemzeti közhangulattal, Pozsonyba gyülekeztek, ebbe az idegen ajkú és szellemű városba. Itten Mária királyné lett azon törökvések középpontja, melyek a nemzet egyhangú kívánságának megghiúsítására irányultak. Mária testvérbátyját Ferdinánd főherceget kiáltatta ki trónjelöltnek és igyekezett a bátyja érdekében megindított mozgalmat növelni. Ferdinánd jelöltségét az országban eleinte csak Mária hívei támogatták. A Habsburgok II. Lajos idejében nem sokat törődtek Magyarországgal, pedig igényt tartottak az ország trónjára, ha a Jagelló

¹ A török szultán mintegy részvétét akarva kifejezni Mária királynénak, Herczeg Miklós útján kérte őt, hogy ne szomorkodják férje elestén. *Oláh Miklósnak* G. Ursinus Veliushoz, Ferdinánd király fiainak nevelőjéhez írt levele. Brüsszelben, 1532 márc. 10.-én.

² A nemzet nem akart idegent ültetni az ország trónjára, különösen Ferdinándtól idegenkedett, ki más országokra is támaszkodva, könnyen veszélyeztethette volna az ország függetlenségét. Ferdinánd értesült a nemzet felfogásáról, ép ezért még királylyá választása előtt, 1526 nov. 28-án egy oklevelet adott ki, melyben ünnepélyesen fogadja, hogy a nemzet régi szabadságait és törvényeit nem csak megtartja, hanem igyekezni fog azokat fejleszteni is, még akkor is, ha nem a nemzet akaratából, hanem fegyverrel foglalná el az ország trónját. — *Marczali Henrik*: A magyar történet-kutatóinak kézi könyve. 390. l.

család férfi-ágon kihalt; de hogy igényeiket egyhamar érvényesíthessék, (arra nem gondoltak) Ferdinándot a mohácsi vész utáni időben sem igen ismerték és bár V. Károly császár ígérte, hogy segíteni fogja öcsését a korona megszerzésében,¹ Mária nélkül Ferdinánd vagy egyáltalában a Habsburgok a trónt ebben az időben még sem nyerték volna el. Olyan ügyesen és kitarással törekedett célja elérésére, hogy az eleintén képtelenségnek látszó vállalkozás sikerült. Ferdinánd még nem is tudott Mária tervéről, a mikor ez Pozsonyban a mozgalom szervezéséhez fogott. Hívei között az első és legtehetségesebb *Nadasdy* Tamás, ez a huszonnyolc éves ember, ki pályáját Lajos udvarában kezdte. Ő lett a közbenjáró az első hónapokban Mária és Ferdinánd között. Mária már régebben ismerte sokoldalú tehetségét.

A nemzet jelöltje *Szapolyai* János volt. Míg Szapolyai pártja tisztában volt a teendőkkel, addig Ferdinánd pártja, gyengesége tudatában, sokáig nem tudta, mitévő legyen. Mária királyné, hogy Ferdinándnak híveket szerezzen, erkölestelen eszközöktől sem ijedt vissza; pénzzel és ígéretekkel próbálta megvesztegetni a gyengébb jelleműeket, Szapolyait pedig a külföld előtt erkölesileg akarta lehetetlenné tenni. Egy ideig azonban csupa érdekből fentartotta az összeköttetést a Szapolyai híveivel, de pártja előre megállapodott abban, hogy akármit is határoz a többségben levő másik párt, azt ők el nem ismerik.

A kik békésen akarták a trónkérdést elintézni, támogatták azt a felvetett eszmét, hogy Szapolyai vegye feleségül Máriát és vele együtt szerezzé meg a koronát. Ezt az eszmét a pápa is támogatta; *VIII. Henrik* angol királynak írt ez ügyben, hogy ne segítse Ferdinándot Szapolyai ellen; hanem inkább beszélje rá, hogy Máriát adja nőül Szapolyaihoz. De a házasságból már azért sem lett semmi, mert Mária és Szapolyai egymás iránt nem éreztek vonzalmat. Szapolyainak ez a házasság nem volt feltétlen érdeke, mert a királyi koronát úgy is elnyerte, legfennebb a béke érdekében nem ellenezte volna; Mária pedig árulásnak tekintette azt a Habsburg-ház iránt, de különben is annyira büszke volt ősrégi családjára, hogy Szapolyait nem tartotta magához méltó férjnek, ha mindjárt király is.

¹ Brüsseli okmánytár, I. 47.

A nemzeti királyért lelkesülő nemzet Székesfehérvárra országgyűlést hívott egybe, hol Szapolyait 1526 november 10-én nagy lelkesedéssel királylyá választották,¹ és 13-án megkoronázták,² de előbb nagy ünnepélyességgel eltemették a Csele patakában megtalált Lajos király hamvait. Ferdinánd azt követelte, hogy a nemzet választás nélkül ismerje el királynak és ezért nem akart országgyűlést egybehívni; de mikor a székesfehérvári gyűlés Szapolyait királylyá választotta, Ferdinánd is beleegyezett, hogy hívei országgyűlést hívjanak egybe. Hiszen a külföld is választó királyságnak ismerte Magyarországot. De Ferdinánd csak azon feltétel alatt egyezett bele, hogy a gyűlés zártkörű lesz, a mennyiben csak személyes hívei vehetnek részt rajta. Ez a csonka országgyűlés Pozsonyban Ferdinándot 1526 december 17-én csakugyan királylyá választotta. A gyűlés tulajdonképen csak egy érdek-szövetkezet összejövele volt, a mely nem annyira választotta, mint elismerte Ferdinándot királynak. Ezen a gyűlésen Mária királyné elnökölt.

Nemsokára, az 1527-ik év elején, Ferdinánd Csehországba ment, hogy magát királylyá koronáztassa s távolléte idejére Máriát nevezte ki helytartójává és felruházta a koronára szálló javak adományozásának jogával,³ hogy ekként híveket szerezhessen neki. Mária Pozsonyban lakott és német tanácsosaival intézte az ügyeket, kik az alsó-ausztriai udvari és kamaratanács alá voltak rendelve; a magyarokat egészen hátra szorította.

Szapolyai nem akart testvérháborút és ezért nem támadta meg Ferdinánd pártját. Remélte, hogy a trónkérdést békésen intézhetik el.⁴ De azért Ferdinánd pozsonyi hívei, királyuk távo-

¹ Szapolyai megválasztását törvénytelennek tartotta Ferdinánd pártja, mivel a székesfehérvári országgyűlést nem a nádor hívta egybe; ugyanis trónüresedés esetén a nádort illeti az országgyűlés egybehívásának a joga, de ez nem csak joga, hanem kötelessége is volt a nádornak, azért mégis az említett alkalommal pártoskodásból nem akart e kötelességének eleget tenni, így a Szapolyai pártja kénytelen volt nélküle egybehívni a királyválasztó országgyűlést.

² *Acsádi* 13-át említi a koronázás napjairól, *Jászay* meg 11-ét.

³ *Jászai Pál*. A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. 454.

⁴ Gróf Frangepan Kristóf, Ausztriának tüzzel-vassal való pusztítását tanácsolta Szapolyainak, hogy ezáltal Ferdinánd megrettenve maga kérje

zása után, Szapolyai támadásától féltek s nem érezték magukat biztonságban. Maga Mária királyné is arra gondolt, hogy Bécsbe teszi át székhelyét, de esellel biztosítva a békét maguknak, a királyné nyugodtan folytathatta tovább a vesztegetéseket. Szapolyai táborában csakugyan mind több és több áruló jelentkezett, kik önérdékből vállalkoztak arra, hogy a nemzeti királyt megbuktassák és idegent ültessenek a trónra. Tervök szerint, mielőtt az árulás oly nagy lesz Szapolyai táborában, hogy Ferdinánd támadása sikerrel kecssegtethető, Ferdinánd bejön az országba és Szapolyai ellen megkezdí a hadműveleteket.¹ Úgy is történt. Ferdinánd kellő időben bejött az országba és az árulás következtében nagy sikereket ért el Szapolyaival szemben.² Hatalmába került az ország nagy része és Budavára is, hol megerősítette királyi választását.

Nemsokára újból elhagyni készült az országot és most már megszorodott hívei, vagy inkább zsoldosai, (a hogy Mária királyné nevezte őket) arra kérték, hogy távollétében ismét Máriára bizza az ország kormányát. Mária, azzal mentve magát, hogy hasznos szolgálatot már úgy sem tehet bátyjának, ezt nem fogadta el, de azért közbenjárását továbbra sem tagadta meg Ferdinánd és a magyar urak között, ha ezzel hasznára lehetett bátyjának.

Mária Németországban telepedett le, felváltva Linzben és Passauban tartózkodott. Később, mikor Ferdinánd ügye ismét rosszra fordult Magyarországon, azt tanácsolta bátyjának, hogy térjen vissza az országba, hallgassa meg és teljesítse a magyarok kívánságát, mert különben az országot végkép elveszíti.

A bányavárosok, a melyeket Mária jegyajándékba kapott,³ és a melyeknek hivatalnokai és német ajkú polgárai eleitől kezdve Ferdinánd pártjához tartoztak, 1529-ben ismét Szapolyai kezébe kerültek, de Ferdinánd nemsokára visszafoglalta azokat

a békét s így Ferdinánd részéről békében lehessen Magyarország, de Szapolyai e tanácsot nem volt hajlandó követni, mert mint mondá: Kezeit keresztény vérrel nem akarja befertőztetni. *Jászay Pál*, a Magyar nemzet nagyjai a mohácsi vész után. I., 226.

¹ Brüsseli okmánytár I., 52.

² Brüsseli okmánytár I., 67.

³ Brüsseli okmánytár I., 22.

42-

nővére részére. Mária ekkor a bányavárosokat a hozzájuk tartozó telepekkel együtt az alsó-ausztriai kamarára bízta; így tehát Magyarországnak egy részét önkényesen kiszakította a magyar kormányzat alól és idegen uralom, a bécsi kormányzat alá juttatta.

Mária férje eleste után megfogadta, hogy férjhez többé nem megy és holtig gyászolni fogja urát. Eleintén az volt a szándéka, hogy Spanyolországba költözik, hol minden idejét beteg anyja ápolására szenteli. De bátyja, *V. Károly* császár, hallani sem akart arról, hogy nővére a magánéletbe vonuljon. Kezdetben az volt a császár terve, hogy nővérét újból férjhez adja, de Mária hű maradt fogadalmához. A fiatal *V. Jakab* skót királyt, ki 1528-ban megkérte, kikosarazta, bár ez a házasság tetszett volna bátyjának. Mária különben a férfiak iránt nem maradt érzéketlen. A későbbi időkben sokat beszéltek szerelmi kalandjairól. Állítólag egy szép cseh ifjút tartott egy ideig udvarában, kit elbocsátásakor gazdagon megajándékozott. Azt is beszéltek, hogy a brixeni püspökkel és másokkal is lett volna viszonya; ezek a hírek Ferdinándnak is fülébe jutottak, ki közölte azokat *Morone* nuntiuszal is, de sem ő, sem a nuntius nem adott hitelt e híreknek. A császár a mint meggyőződött, hogy nővére hű marad férje halála alkalmával tett fogadalmához, nem erőszakolta többé férjhezmenetelét. Most már az volt a terve, hogy nővérét olyan állásba helyezze, a melyben használhat a császár világpolitikájának. Tervének megvalósítására megjött az alkalmas idő 1530 december elsején, a mely napon Margit hercegnő, Németalföld kormányzója meghalt.

A császár a mint értesült Margit hercegnő haláláról, öcsét, Ferdinándot bizta meg, hogy Máriával közölje elhatározását, mely szerint Németalföld kormányára őt szemelte ki. Ferdinánd tudta, hogy Mária vonakodik ezt az állást elvállalni, mert Augsburgban való találkozásuk alkalmával Mária arra kérte, hogy ha Németalföld kormánya megüresednék és a császár őt akarná oda helyezni, beszélje le arról. Ferdinánd december 13.-án mégis írt nővérének és tudatta vele, hogy a császár valószínűleg őt fogja Németalföld kormányzásával megbízni. A királyné december 26.-án válaszolt bátyjának Kremsből. Többek

között azt írta, hogy mentségét, a miért Németalföld kormányát elvállalni nem hajlandó, alkalomadtán majd előszóval fogja előadni. Három nap múlva Ferdinánd értesítette, hogy Németalföld kormányzójává való kinevezése befejezett dolog. 1531 januárius 3.-án a császár is értesítette őt ellátározásáról és kérte, hogy fogadja el az ő kedvéért Németalföld kormányát,¹ mert rála alkalmasabb egyént nem tud, ki Németalföld kormányzásában segítségére lehetne. Kérte egyúttal, hogy induljon minél előbb oda a kormányzás ügyeinek megbeszélése és hatáskörének megállapítása végett. Tudatta azt is, hogy Németalföld népe örül kinevezésének.

A királyné igaz vallásosságában a császár nem kételkedett, de arra kérte, hogy udvari személyzetét ne vigye magával.² mert azokról azt beszélik, hogy az új valláshoz szítnak; már pedig veszélyes dolog volna, ha ilyeneket vinne magával Németalföldre, hol azok a fegyelmet megláztatának. A németalföldiek különben is azt szeretnék, hogy közülök válassza udvari embereit. Majd kijelöli azokat, a kiket az ország lakosaira való tekintetből is, szolgálatába kell fogadnia. Ferdinánd szintén írt a királynénak 1531 januárius 9.-én Kölnből. Ő is kérte, hogy fogadja el Németalföld kormányát, egyúttal tudatta vele, hogy a császár udvari tollnokát, *Boussu*-t küldi elébe. Mária 1531 januárius 29.-én kijelentette, hogy két bátyja iránti engedelmségből elfogadja kormányzói állását és útra is kelne minél előbb, de nincs pénze az utazáshoz. Kérte bátyját, hogy régi tartozását küldje meg, mert most okvetlenül szüksége van reá. *Boussu*-nak azt válaszolta, hogy bár hosszú ideig tartózkodott idegen országokban, egy ország iránt sem érzett olyan vonzalmat, mint Németalföld iránt. Bizonyosága ennek az, hogy németalföldieket folyton tartott szolgálatában. Írja azt is, hogy a császár iránti engedelmségből elbocsátja jelenlegi személyzetét, bár nem vette észre, hogy eretnekek volnának.

Mária mielőtt Németalföld kormányát elvállalta, ígéretet követelt a császártól arra nézve, hogy férjhezmenetelre nem

¹ *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaisers Karl V. I., 416.

² *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaisers Karl V. I., 416.

kényszeríti és hogy csak addig bízza meg a kormányzással, a míg más alkalmas egyént talál ez állás betöltésére. Meg-megújuló szívdobogása miatt gyengének érezte magát arra, hogy ilyen terhes megbízásnak hosszú időn át eleget tudjon tenni.¹ A császár ez iránt meg is nyugtatta s Máriát megelőzte Németalföldön, hogy az ország ügyeit rendbehozza és előkészítse Mária kormányralépését.

¹ *Oláh Miklós*-nak a lundeni érsekhez írt levele, Brüsszel, 1533 dec. 28.

Oláh Miklós-nak Cornelius Scipperushoz írt levele, Brüsszel, 1534 febr. 1.

Oláh Miklós-nak Thurzó helytartóhoz írt levele, Brüsszel, 1534 márc. 1.

II.

Mária németalföldi helytartósága.

Mária 1531 május 5.-én Gentből tudatta Ferdinánddal, hogy kormányra lépett, s hogy Németalföld ügyei erősen bonyolultak. Ha a császár ott tartzkodása alatt rendet nem csinál, úgy neki nehéz dolga lesz. Későbbben arról is értesítette, hogy a császár 30000 frt. évi fizetést állapított meg részére, mert számításba vette, hogy magyarországi birtokai után tekintélyes jövedelmei vannak. Ferdinánd azokért a szolgálatokért, melyeket Mária neki a magyar korona elnyerésében tett, hálából, még a mohácsi szerencsétlenség évében, biztosította, hogy jegyajándékkul kapott birtokait Szapolyaival szemben megvédi,¹ de ha erre képtelen lenne, más tartományaiban kárpótolja őt.² A következő évben Ferdinánd egy más biztosító levélben, mindaddig míg Mária jegyajándékát Szapolyaitól visszaveheti, az alsó-ausztriai kamarai jövedelmekből havonként kétezer forintot biztosított Máriának.³ Ferdinánd azonban úgy e havi járadék, mint egyéb tartozása nagy részével is adósa maradt Máriának.⁴

V. *Károly* császár németalföldi tartzkodása alatt arra törekedett, hogy hugát a kormányzásba bevezesse. Julius 6-án az

¹ II. Szulejmán megígérte Ferdinánd törökországi követének, hogy Mária magyarországi birtokait vissza fogja kapni. *Szalai József*: A magyar nemzet története. III., 43. Eleintén Szapolyai maga is meg akarta hagyni Máriának magyarországi birtokai utáni jövedelmeit, de később úgy látszik, Ferdinánd ellenségeskedése miatt ezt is magának követelte. *Acsády Ignác*: A magyar nemzet története. V. 22.

² Brüsseli okmánytár I., 50.

³ Brüsseli okmánytár I., 64.

⁴ Brüsseli okmánytár II., 26--35. oldal. Függelék képen közlöm Máriának Ferdinánddal szembeni követelési jegyzékeit.

ország rendei, a brüsseli palota nagy termében gyűltek össze. *Carandolet* János, palermói érsek, a titkos tanács feje jelentette az egybegyűlteknél, hogy a császár elutazik az országból és a kormányt Mária királyné vállalta el. A császár azonban egy közbejött esemény miatt meghosszabbította tartózkodását. Ugyanis a trónjavesztett *II. Keresztély* dán király, Mária kormányra lépése idejében, nagyobb előkészületeket tett elvesztett trónjának visszaszerzésére. Németalföld északi tartományaiiban mintegy tizenkétezer főnyi sereget gyűjtött és azon a címen, hogy a császár az ő meghalt feleségének hozományából ötvenezer forintot visszatartott, pusztítani kezdte Németalföld egy részét. A császárnak épp akkor Németalföldön nem volt oly erős hadereje, a mellyel *II. Keresztélyt* ártalmatlanná tehetné volna, de azért mindaddig nem akart távozni az országból, míg azt Keresztély részéről veszély fenyegette.

Terv szerint Mária a nyár folyamán hosszabb ideig tartó utazást tesz Flandriában, hogy azt megismerje.¹ Október 7-én pedig a császár, mivel az említett ok miatt még mindig Németalföldön kellett tartózkodnia, újból összehívta a rendeket, a mely alkalommal a palermói érsek felolvasta előttük a királyné megbízó levelét.

Mária teljes címe a következő volt:

„Mária, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királynéja, Németalföld kormányzója, Ő Császári és Katholikus Felségének helytartója“.² Németalföld nem tartozott a tulajdonképeni Németországhoz és Ferdinánd, ki mint római király, a császár helyettese volt Németországban, Németalföldre nem terjesztette ki hatalmát.

A császár, hogy Mária helyzetét megkönnyítse Németalföldön, újításokat eszközölt a kormányzat terén. Eddig a *titkos tanács* intézte az összes állami ügyeket, de most a császár három kormányzékot állított fel és köztük osztotta meg az ügyeket. A *nagy vagy államtanács*, melynek a kormányzó volt az elnöke, a politikai és katonai ügyeket intézte; a *titkos*

¹ *Oláh Miklós*-nak *Rotterdami Erasmushoz* írt levele, Brüsszel, 1531. júl. 25-én.

² *Juste Tiradar*, Mária magyar királyné, *II. Lajos özvegye*, 27. 1.

tanács körébe tarozott az igazságszolgáltatás és rend-fentartása; a *pénzügyi tanács* pedig, a melynek kezdetben hiányos szervezetét későbbben egészítették ki, az állami javakat kezelte és a rendektől megszavazott adók és segélyek behajtására ügyelt föl. Ettől fogva, míg a Habsburgok uralkodtak Németalföldön, kisebb módosításokat oda nem számítva, nem-igen történtek újítások a kormányzat terén.

December havában a császár Tornacusba utazott az aranygyapjas rend gyűlésére, a hová őt Mária királyné is elkísérte; a kormányzó azután visszatért székhelyére,¹ a császár pedig elhagyta az országot és Felső-Németországba utazott.²

Máriának, mint Németalföld kormányzójának politikai feladata volt, hogy V. Károly őrszeme legyen Európa északi részén és érdekeit ottan előmozdítsa. Feladata tehát nem szorítkozott csupán Németalföldre, hanem kiterjedt egész Európára. Nem volt olyan fontosabb ügye az európai politikának, a melyről neki tudomása nem lett volna. V. *Károly* császár és I. *Ferdinánd* király minden fontosabb ügyükről értesítették őt; nem ritkán tanácsát is kikérték. Különösen Ferdinánd kérdezte meg gyakran az éles eszű és politikai ügyekben járatos kormányzót.³ Bár a kormányzó mielőtt valamely politikai ügy végrehajtásához fogott, rendszerint előre kikérte a császár tanácsát, mégis többször megtörtént, a mikor a dolog halasztást nem szenvedhetett, hogy már csak a befejezett tényről értesítette a császárt. Tekintélyét épp az emelte, hogy politikai cselekedeteit a császárnak soha sem volt oka megbánnia. Mária királyné ritka lelkiismeretességgel és előrelátással teljesítette hivatását. Rajta volt, hogy az országot megismerje és ezért többször is beutazta a különböző tartományokat.⁴ Helyzetét nem lehetett

¹ Brüsszel és Mecheln, e két város volt rendes tartózkodási helye a kormányzónőnek.

² *Oláh Miklós* nak Antonius báróhoz írt levele. Brüsszel, 1531 nov. hó 23-án.

³ Brüsseli okmánytár I. 351.

⁴ *Oláh Miklós*-nak Rotterdami Erasmushoz írt levele. Brüsszel, 1532 jul. 26-án.

irigylésre méltónak mondani. A régi kiváltságaira¹ büszke és féltékeny néppel szemben nem volt mindig könnyű dolga. Kormányra lépése idején a császár hiában igyekezett észszerű intézkedésekkel könnyíteni a helyzetén. Az ország határait kívülről is sok veszedelem fenyegette. Figyelmét főképen *I. Ferencz* francia királyra fordította, ki kérlelhetetlen ellensége volt a Habsburg-háznak és ha kedvező alkalom kínálkozott, azonnal kész volt támadást intézni V. Károly ellen. A vallásreformációt is figyelemmel kellett kísérnie, hogy megakadályozza annak terjedését Németalföldön. Hajlott ugyan az új tanításokhoz, de azt bátyjai előtt mindig titkolta. A császár a három skandináv királyságot a Habsburg-ház hatalma alá akarta volna juttatni, de addig is, míg ezt a tervét megvalósíthatja, biztosítani kívánta befolyását Észak-Európában. Az országából száműzött *II. Keresztély* helyett tehát, kivel feszült viszonyban élt, annak fiát, *János*² herceget szerette volna dán királylyá választatni. János herceg azonban korán elhalt³ és így egyedül a kormányzónőre hármlott az a feladat is, hogy a Habsburgok befolyását északon biztosítsa.

A kormányzónő sokoldalú elfoglaltságának dacára Magyarországgal továbbra is fentartotta a szoros összeköttetést: nemcsak mint Ferdinándnak huga, hanem mint az ország tekintélyes részének birtokosa is.⁴ A magyarországi politikai ügyek egyénileg is érdekelték. A Szapolyai és Ferdinánd között hosszasan húzódó béketárgyalásoknak az ő érdekeit is védeniök⁵ kellett. Egyidőben szóba jött, hogy a bányavárosok Szapolyai János király birtokába mennek át, de azután Ferdinánd hatá-

¹ Brabant tartomány lakossága például oly nagy kiváltságokat élvezett, hogy más tartománybeli áldott állapotban levő nők Brabantba költöztek, hogy ott hozzájuk világra gyermekeiket és így e tartomány kiváltságainak részesévé tegyék. *Kampen: Geschichte der Niederlande*. I., 309–310.

² János herceg a császár egyik nővérének volt a fia.

³ *Lanz* i. m. II., 3.

⁴ *Oláh Miklós*-nak Cornelius Scepperushoz írt levele. Brüssel, 1533 jan. 14.-én.

⁵ *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. Bearbeitet von Roderich Goos 3, 9, 48, 60, 78. lap.

rozott állásfoglalása miatt ez nem történt meg.¹ Ferdinándnak anyagi érdeke is azt követelte, hogy a bányavárosok Mária tulajdonában maradjanak, mert, a mint tudjuk, arra kötelezte magát, hogy ha a bányavárosokat Máriának nem tudná visszaszerezni, a magáéból kárpótolja őt. Mária Magyarország kamaragrófjaival, uradalmi és bányatisztjeivel és más régi hiveivel is levelezésben állott. Régi hivei érdekeinek előmozdítása végett többször fordult Ferdinándhoz. Nyugdíjasai is számosan voltak Magyarországon, a kiket évenként rendszeren fizetett.² A magyarországi uradalmain lakó népek, mint földesuruk iránt, továbbra is jobbggyi hűséggel tartoztak.³ Magyarországi hiveinek többször adott megbízást solymok, magyar borok és lovak beszerzésére. A nyitrai püspöktől solymokat kért, mert mint írta, azok jobbak, magasabban repülnek, mint a nyugati tartománybeliek.⁴ A kormányzónő szeretett vadászni⁵ és a solymokra e miatt volt szüksége. *Kremer* Farkassal pedig udvari szükségleteire a legjobb fajta magyar borokból küldetett magának.⁶ *Batthyány* Ferencnek⁷ és feleségének is adott megbízást borok, úgyszintén lovak szállítására. Érdekesekek és a mennyiben a valóságnak megfelelnék, az akkori magyarországi állapotokra részben fényt vetnek azok a levelek, a melyeket *Batthyány* és felesége a megbízatásokban eljárva, hozzá írtak. Batthyányné egyik levelében többek közt 1551 okt. 6.-án azt írja, hogy megbízása szerint szerémi borokat nem küldhet, mert annak a meghitt emberének, a kivel ezeket a borokat beszerezni akarta, a törökök egy hónap előtt levágták a fejét; de küld másfajta jó borokat. Lovakat is fog küldeni, csak tudassa a királyné, hogy az

¹ Brüsseli okmánytár. I., 341, 345, 349, 350.

² Brüsseli okmánytár. II., 199.

³ Brüsseli okmánytár. II., 200.

⁴ Brüsseli okmánytár. II., 224.

⁵ *Oláh Miklós*-nak G. Ursinus Veliushoz, Ferdinánd király fiainak nevelőjéhez írt levele. Brüssel, 1532 márc. 10.

⁶ Brüsseli okmánytár. II., 297.

⁷ Németújvári báró Batthyány Ferenc II. Lajos idejében királyi főpohárnok és horvát bán; korának egyik legelőkelőbb főura. A mohácsi vész után előbb a nemzeti párton volt, de nemsokára Ferdinánd pártjára állott.

előbb küldöttek közül melyik nyerte meg leginkább tetszését.¹ A következő év végén *Batthyány* meg, a miért szerémi borokat még nem küldött, azzal menti magát, hogy a törökök a háborús időkre való tekintetből megtiltották a kivitelt.² *Batthyányné* németül, férje latinul írt. A kormányzónő nem csak németül, hanem latinul és franciául is tökéletesen beszélt;³ de hogy magyarul tudott volna, arról nincs említés.⁴

A császár Németországban, a hová a Mária kormánybiktatása után ment, a protestánsokkal igyekezett megbékélni, hogy azokat is megnyerje a törökök elleni háborúra. Ugyanis *II. Szulejman* török szultán 1532-ben újból hadjáratot indított Ausztria ellen Ezen alkalommal Németalföld hétezer gyalogossal és egy válogatott lovas hadtesttel támogatta a császárt. Európa különböző nemzeteiből, mintegy kilencvenezer főnyi sereg, állott készen a törökök ellen, a császár vezérlete alatt. De, úgy látszik, mindkét fél idegenkedett a nagyobb harcától, mert a szultán a nélkül, hogy a császárral megütközött volna, elhagyta Ausztriát, a császár pedig nem gondolt a törökök üldözésére, sem testvérének Ferdinándnak, megsegítésére. Örült, hogy megmenekült a török támadástól. Serege nagy részét feloszlatta s Olaszországba ment, a hol *VII. Kelemen* pápával tanácskozott. Tanácskozásuk aggodalommal töltötték el *I. Ferenc* francia királyt, amiért is találkát kért Németalföld kormányzónőjétől. Mária nem akarván ilyen fontos ügyben egyedül határozni. Az államtanácestól kérdezte meg, megadja-e a találkát, vagy nem. Mivel a vélemények itt megoszlottak, a császártól kért útastást,⁵ ki különböző okok miatt ellenezte a találkát,⁶ és így az nem is valósult meg. Ugyan-ezen időtájt Brüsszelben zavargások törték ki. A nép a maga

¹ Brüsseli okmánytár. II., 29.

² Brüsseli okmánytár. II., 309.

³ *Oláh Miklósnak* a lundeni érsekhez írt levele. Brüssel, 1533 dec. 28.

⁴ Valószínű, hogy a magyar nyelvben sem volt egészen járatlan, tekintve azt a hosszú időt, melyet Magyarországon töltött.

⁵ Lanz K. i. m. II. 28.

⁶ Lanz K. i. m. II. 41.

kiváltságainak a megerősítését követelte a kormányzónótól, a ki kénytelen is volt a nép akarata előtt meghajolni.¹

A helyzet 1534-ben igen súlyossá vált Németalföldre nézve.² *I. Ferenc* francia király erősen fegyverkezett és titokban arra bújtogatta a Hanza/városokat, hogy fogják el a németalföldi hajókat, ^{h[?] - [E]} s zárják ki a balti-tengeri kereskedésből. A kormányzónő azzal felelt, hogy szintén parancsot adott ki a Hanzavárosok hajóinak elfogására. De mielőtt a dolog egészen kiélesedett volna, *Wullenvéver György*, Lübeck város polgármestere, ki II. Keresztélyt a kormányzónő segítségével szerette volna visszahelyezni a trónjára, négy évre békét eszközölt ki a Hanzák és Németalföld között. A béke mind a két fél kereskedelmi érdekeit biztosította. Ugyanekkor a meghalt I. Frigyes dán király fia is a dán trón elnyerésére törekedett; a császár azonban a dán trónra Frigyes pfalzi gróft jelölte, a kivel el akarta vétetni unokahúgát, II. Keresztély leányát. A németalföldi kormányzónő egyik titkárát, *Almanus Thuacher* doctort kétszer is Dániába küldötte, hogy ott a népet a császár jelöltjének megnyerje; de a megbízott sikertelenül tért vissza.³ I. Frigyes fia, hogy a császár jelöltjével szemben Dániában felvehesse a harcot, szövetségre lépett *Károly* gelderni herceggel és ennek segítségével Gröningent is elfoglalta. A tartomány népe azonban irtózott a gelderni herceg önkényes uralmától, s a németalföldi kormányzónőhöz fordult segítségért. Mária csapatokat küldött Gröningenbe és megtisztította azt az ellenségtől.⁴ A dán trónra végre 1536-ban mégis I. Frigyesnek a fia került, *III. Keresztély* néven.

Ekkortájban az anabaptisták is veszélyesen léptek fel. Felkezesetük egész Németországban elterjedt, de sehol sem volt

¹ *Oláh Miklós*-nak Cornelius Scepperushoz írt levele. Brüssel 1533 jan. 14.

² Rotterdami Erasmusnak, Mária királynőhöz írt levele. Friburg 1533 pünkösöd.

³ *Oláh Miklós*-nak a lundeni érsekhez írt levele, Brüssel 1534, márc. 10. *Oláh Miklós*nak Cornelius Scepperushoz írt levele. Brüssel, 1534 aug. 1.

⁴ *Kampen Gesichte der Niederlande*. I. 288—289. lap.

ch 2

annyi hive, mint Hollandiában.¹ Mivel nem elégedtek meg vallásuk hirdetésével, hanem a máshitűek kiűtésére s az állami és társadalmi rend felforgatására törekedtek, sok üldöztetésnek voltak kitéve, nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok részéről is. Elfoglalták Westfália fővárosát, Münster, és ez lett ettől kezdve a gyülekező helyük, hová sokan vándoroltak Hollandiából is.

Előbb *Matthys Jánost*, ennek halála után meg *Bockold Jánost* választották főprófétájukká. Bockold annyira fanatizálta hívőit, hogy azok „Isten országa” királyának választották meg. Ekkor oly nagy volt már hatalmuk, hogy veszélyessé vált az északi tartományokra. A szomszéd katolikus és protestáns államok egyesülten léptek föl ellenük; Németalföld kormányzónője is, bár hír szerint rokonszenvezett ezekkel a szélső vallásújítókkal, katonaságot küldött ellenük. Csakhamar végeszakadt „Isten országa” népe garázdálkodásának.

A kormányzónő 1534 július 12-én a Mechelnbe egybeült rendek elé terjesztette azokat az intézkedéseket, melyeket a Hanzavárosok támadása és az anabaptisták fölkelése elnyomására tett. A főudvarmester fölemlítette a rendek előtt a franciák ellenséges magatartását is és arra utalt, hogy ha a franciák támadást intéznének az ország ellen, legyenek készen azt megvédelmezni. Megemlékezett a németalföldiek mindenkori hűségéről. Szerencsésnek mondotta őket, hogy egyesülten egy fejedelem uralma alatt élhetnek oly jogok birtokában, melyeket más nemzetek nem ismernek. Kijelentette azt is, hogy jogaikat a császár fenn fogja tartani.

A császárnak 1535 április havában *Tanis* ellen indított háborújában a németalföldiek is nagy számmal vettek részt. A háború célja a Földközi-tengeren elhatalmasodott török

¹ Mennyire elterjedt ez a vallásfelekezet Hollandiában, igazolja a kormányzónőnek a császár 1533 kiadott rendeletéhez csatolt utasítása, a melyben ő is megbüntetésdőlknék tartja azokat az anabaptistákat, kik felkelésük alkalmával fel voltak fegyverkezve; de figyelmeztet arra is, hogy a túlszigorú büntetések miatt az ország lakossága igen nagyon meg ne fogyjon. *Kampen*, idézett mű I. 286.

kalózok megfékezése volt. Tunis valóban meghódolt,¹ de a császár ellen *I. Ferenc* francia királyban a tunisi győzelem még az eddiginél is ellenségesebb hangulatot keltett.

A császár, már a török-támadások kezdetén kész volt átengedni a francia királynak Milanót, hogy jó viszonyt teremtsen a Habsburg- és Valois-ház között; de a francia király Milanóval nem volt megelégedve, hanem Szavojára is vágyott. Szavoját, az 1536. év elején el is foglalta és II. Szulejmánnal szövetségre lépett ép akkor, a mikor tunisi győzelme után a császár azt remélte, hogy a maga részére nyeri meg a francia királyt s egyesült erővel támadják meg a törököket.² Így azonban a császárnak a kereszténység szempontjából oly nemes törekvése nem teljesülhetett. A császár most Franciaország ellen indított háborút, de háborúja kudarcra végződött. A francia király, Savoja elfoglalása és a császár kudarcra után, még többre vágyott. Milanót készült elfoglalni és támadást akart intézni Németalföld ellen. A franciák készülődései aggodalommal töltötték el Mária királynét. Másfelől is veszedelem fenyegette; A gelderni herceg nyugtalanította, a ki ellensége volt a császárnak. Nehéz helyzetéről 1536 május 25-én³ bizalmas levélben értesítette bátyját, Ferdinándot. A kormányzónő örült volna a francia király vereségének és a mi őt illető, kész volt részt venni a franciák elleni háborúban, de ismerve a németalföldi viszonyokat, előre félt a nehézségektől, a melyeket a rendek fognak támasztani a hadisegítség ügyében. Levelet írt tehát a császárnak, a melyben a németalföldi viszonyokra utalva kérte, hogy egyezzen bele Németalföld semlegességébe, ha a császár és a francia király között a háború kitör.⁴ Abban a hitben élt, hogy Németalföld semlegessége esetén elkerülheti a francia támadást. A császár nem adta meg beleegyezését, mivel véleménye szerint Németalföld semlegességét

¹ Tunis elfoglalásáról a császár sajátkezűleg értesítette a németalföldi kormányzónőt, 1535 július havában. Lanz, i. m. II. 193–6.

² *Ranke Lipót*, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation IV. 27.

³ *Juste Tivadar*, Mária Magyar királyné, II. Lajos özvegye, 48.

⁴ *Lanz Károly*, i. m. II. 657.

a franciák úgy sem vennék tekintetbe. A németalföldi viszonyokra nézve pedig megjegyezte, hogy ismeri ugyan a nép anyagi kimerültségét, de bízik a belgák hazafiasságában. Meghagyta hűgának, hogy tegyen meg minden intézkedést a háborúra; hívja egybe a rendeket és szólítsa fel őket a haza védelmére. A sereg vezérletével *Nassaui Henrik* grófot bizza meg, de ha ő ezt visszautasítaná, *Buren* grófot szólítsa fel erre.¹ Kifejezést adott annak a reményének is, hogy a vele elfoglalt francia királynak nem lesz alkalmja Németalföldet megtámadni; de megígérte, hogy ha a franciák Németalföldet mégis megtámadnák, segítségére siet. A kormányzónő a császár rendelete értelmében 1536 június 14-ére Brüsszelben hívta egybe az ország rendeit, s az aranygyapjas rend kancellárja útján feltárván a helyzetet, a védelemre segítséget kért. A rendek nagylekűen 300,000 frtot szavaztak meg a sereg felszerelésére.

Nassaui Henrik gróf elvállalta a vezérletet és seregét Pikardiába vezette. A császár ugyanekkor a Provenceba tört be, a friziai kormányzó serege pedig Over-Ysselbe ment a gelderni herczeg ellen. A friziai kormányzó elfoglalta Gröninga várost és tartományt, de a császár és *Nassaui Henrik* támadása nem sikerült. A kormányzónő e háborúk alatt rendkívüli erélyről tett tanúságot, de a mindenfelől feltornyosuló veszélyekkel szemben már-már úgy érzé, hogy elbukik, ha a császártól segítséget nem kap. Több levelében feltárta előtte Németalföld kétségbeejtő helyzetét. Értesítette őt a kitörő félben levő belső lázadásról² és gyors segítséget kért, mert különben Németalföld elvész. De a császár elismerésnél és buzdításnál egyebet ekkor nem adhatott.

Mária bár segélyt nem kapott, új erővel fogott a veszélyek elhárításához, de azonkívül, hogy Németalföld védelméről gondoskodott, a császárt is segítnie kellett pénzzel. Ennek a kötelességének ez alkalommal nem tudott elég gyorsan megfelelni, miért a császár éreztette is vele haragját. Mária a meg nem

¹ *Lanz Károly* i. m. II. 658—659.

² *Lanz*, i. m. II. 667, 668 és 683.

érdemelt eljárás következtében, mivel azt vélte, hogy nem bírja már teljesen a császár bizalmát, tehát régi szándékához híven, lemondása szándékát ünnepélyes formában a császárnak is tudomására hozta.¹ A császár, hogy nővérét megnyugtassa és megvigasztalja, *Granvella* főkancellár útján² igyekezett menteni eljárását, mire a kormányzónő megnyugodott.

Nassaui Henrik sikertelen működésének, mivel Pikardiában a császáriak minden megszállt helyet feladtak, az lett a következése, hogy ezután Németalföld lett a háború színtere. A kormányzónő a verességért egyedül *Nassaui* Henriket tette felelőssé, mivel mint mondotta: a pénzügyi tanács megtette kötelességét s azt igazságtalanul őri vád.

III.

A genti forradalom.

Az 1537. év telén a kormányzónő többször egybe hívta a rendeket és folyton segélyadásra buzdította őket. Végre nyolc nappal azután, hogy a franciák 1537 március 16-án Artoisba törtek, a Brüsszelbe egybehívott rendeket, Flandria követeit kivéve, sikerült rávennie, hogy egy 30000 főnyi sereg fölállításának költségeit megfizessék. A kormánynak ekkor már nagy adósságai voltak, a császári uradalmak nagyon meg voltak terhelve. Flandria követei azért nem szavazták meg a költségeket, mert erre előzetes felhatalmazásuk nem volt; de később Flandria három kerületé: Ipern, Brügge és Le Franc a Flandriára kivetett négyszázezer³ forintból elvállalta a rájuk eső részt, csak a negyedik kerület, melynek Gent⁴ volt a főhelye nem akart a

¹ *Lanz*, i. m. II. 667 és 669.

² *Perrenot* Miklós.

³ Az egész Németalföldre kivetett hadiköltségből Flandria és Brabant tartományokra kétharmadrész jutott, mint a többi tartományoknál sokkal gazdagabb tartományokra. *Kampen*, Geschichte der Niederlande I., 290.

⁴ A város kormányzása 26 városi tanácsosra volt bízva, kik két területre, vagy székre voltak osztva, úgy mint a keure és parchonok székre;

E pénzbeli segítséghez járulni, bár a tőkepénzesek¹ itt is a pénzbeli segély mellett voltak. A gentiek egy Burgundi Máriától kapott kiváltság² Nevelükre² támaszkodva, ősi szokás szerint nemzetőrségüket akarták kiállítani, ha multhatatlanul védelemre van szükség. Elhatározását a többség a kormányzónőnek is tudomására hozta, s Mária, mivel szükség volt a védelemre, elfogadta az ajánlatot. A mikor azonban a segély megadására került a sor, a genti kerülethez tartozó néhány helység szintén pénzbeli segítséget ajánlott fel. A gentiek büntetéssel fenyegették meg azokat, a kik elhatározásukkal szembe szállnak, mire a helyiségek megijedtek s elállottak a pénzbeli segítség megadásától. De most a kormány, felindulva a gentiek eljárásán, kijelentette, hogy mivel Flandria négy kerülete közül három megszavazta a pénzbeli segítséget, az alól a genti kerület sem vonhatja ki magát, mert a kisebbségnek meg kell hajolnia a többség akarata előtt. A kormányzónő azonban, mivel a gentieket még jobban felizgatni nem akarta ép akkor, a mikor Németalföld egyik tartományába ellenség tört be, a rájuk kivetett összeget felére szállította le. A gentiek ez összeg megfizetését is megtagadták, mire a kormányzónő rendeletet adott a gentiekre eső pénzbeli segélynek erőszakos behajtására és az ellenszegülők elfogatására. A gentiek, hogy a kormányzónő rendeletét vissza-

a huszonhat tanácsost a nyolc ügynevezett választó polgár nevezte ki, kik közül négyet a flandriai gróf, négyet pedig a város lakossága választott. *Kampen*, i. m. I., 290.

¹ Gent lakossága három osztályra oszlott, úgymint a tőkepénzesekre vagy tulajdonképeni polgárookra, ez volt az első osztály; továbbá a takácsok vagy előkelő céhek osztályára, ez volt a második osztály; és végre az 52 kisebb céh alkotta a harmadik osztályt. Ha a polgárság határozatot akart hozni, minden osztály külön tanácskozott s a tanácskozások eredményét egy központi gyűlés elé terjesztették, mely gyűlés azután meghozta a végleges határozatot, a collace-t. *Juste T.* i. m. 66 – 67. l.

² Merész Károly halála után leányának, Burgundi Máriának örökségét XI. Lajos francia király magának szerette volna megszerezni; ekkor Mária a németalföldi rendekhez fordult segítségért. A rendek készek voltak érdekeiket megvédelmezni, de ennek ellenében régi kiváltságaik megerősítését követelték tőle. Ekkor állította ki a gentiek részére a már említett oklevelet. *Kampen*, i. m. I., 241 – 243.

vonja, kérvényt nyújtottak be hozzá 1537 aug. 8-án. Hivatkoztak a Burgundi Mária szabadságlevelére, a melynek értelmében a többség nem kényszerítheti a kisebbséget semmiféle adó vagy segélypénz megadására. Tudatták vele egyszersmind azt is, hogy ha kérésüket nem teljesítené, úgy a császárhoz fordulnak. A kormányzónő a gentiek kérését nem teljesítette, de az ellen nem volt kifogása, hogy a császárhoz folyamodjanak, sőt ő maga is tudatta a császárral a gentiek eljárását.¹ A császár és a kormányzónő szemében a gentiek bűnösök lehettek; de valjon lehet-e őket feltétlenül bűnösöknek mondani? Hiszen ők csak kiváltságaikhoz ragaszkodva, ősi szokás szerint akarták a védelmet teljesíteni. A pénzsegély megtagadását megokoltak tarthaták akkor, a mikor a sok háború miatt a nép anyagilag egészen kimerült és a mikor tudták, hogy a rendektől megszavazott segélyeket a kormányzónő nem mindig csak Németalföld érdekében használja fel, hanem igen sokat küld belőle a császárnak, idegen érdekek szolgálatára.² Bár a kormányzónő a gentiekkel szemben erősnek mutatkozott, mégis, épen a belügyi helyzetre való tekintetből, szükségesnek tartotta, hogy békét kössön az Artoisba betört franciákkal. Erről már 1537 május 25-én értesítette a császárt³ s a békekötés szükségének legfőbb okaképen azt említette, hogy az újlag nagy számmal kiállított katonák zsoldját fizetni nem tudja. A francia király azon a címen tört be Artoisba és azért készült megszállani Flandriát is, mert V. Károly ezen tartományok nevében nem tett neki hűségesköt, mint hűbéres urának. A hűbéres jogra való hivatkozásnak nem volt jogos alapja, mert a mellett, hogy a francia királyoknak ez a joga rég elévült, a madridi és cambrayi béke azt még meg is semmisítette. A franciákkal szemben ugyan a németalföldi sereg szerencsésen harcolt, de, a már említett okok miatt, 1537 jul. 30-án tíz hónapra mégis fegyverszünetet kötöttek. Ez természetesen a kormányzónő műve volt, ki azt nővérének, a francia királynénak segítségével eszközölte ki.

¹ *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaisers Karl V. II., 681., 660. és 656. l.

² *Ranke*: Deutsche Geschichte stb. IV. 174.

³ *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaisers Karl V. II., 673.

A gentiek, mivel eljárásuk a kormányzónőnél sikertelen maradt, Flandria másik három kerületéhez fordultak és igyekeztek azokat meggyőzni, hogy az őket ért jogtalanság rájuk nézve ép oly sérelmes, azért arra buzdították őket, hogy az ország kiváltságainak védelmére szövetkezzenek. A kormányzónő a mint erről értesült, a pénzbeli segílyt megszavazott három flandriai kerület követéinek tudomására hozta a gentiek kérvényére adott feleletét. Megjegyezte, hogy nagy veszedelem származhatott volna abból, ha a gentiek kérését teljesítvén, a többiek is ily kéréssel állanak elő. Értésükre adta, hogy a kiváltságlevelek magyarázása nem egyedül az alattvalók joga, mert azt úgy is fejedelmüktől kapták.¹ Abban a felfogásban, hogy a kiváltságlevelek magyarázása nem egyedül az alattvalók joga, az is benn foglaltatott, hogy nem is egyedül a fejedelmeké. Így tehát a kormányzónőnek a gentiekkel szemben tanúsított erőszakos eljárása, mivel azok a kiváltságleveleknek kizárólagos fejedelmi magyarázása előtt meghajolni nem akartak, nem volt jogos; de nem is volt ésszerű. Hiszen épen abban az időben, a mikor ellenség dúlt az országban, a jogtalan erőszak miatt kitört belső lázadás nagyobb baj volt, mint az, hogy a genti kerület *ősi szokás szerint* vesz részt a védelemben.

A kormányzónő intézkedett, hogy a flandriai kerületek szövetséget ne kössenek a kormány ellen és kijelentette, hogy az említett kiváltságlevelet egy 1485-ben kelt kiváltságlevél hatályon kívül helyezte.² A gentiek elértek annyit a három másik flandriai kerületnél, hogy azok a gentiekkel együtt adtak be egy kérvényt, melyben a kormányzónőt a végrehajtás felfüggesztésére és a foglyok szabadonbocsátására kérték addig is, míg a császár határozhat ügyükben. Később e három kerület elvált a gentiektől, mivel a kormányzónő csak bizonyos feltételek mellett akarta kérésüket teljesíteni, de a feltételeit a gentiek

¹ *Juste Tivadar* i. m. 69.

² Az említett kiváltságlevélről I. Miksa császár fosztotta meg a gentieket 1485-ben. *Kampen*, i. m. I. 291. *Ranke* is említi (a *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation* IV. 173.) hogy a gentieket kiváltságaiktól régebbi lázadások miatt megfosztották, csak hogy a gentiek a kiváltságlevelüknek erőszakos úton való hatályon kívül helyezését nem ismerték el.

igen súlyosaknak találták s nem fogadhatták el. Most a gentiek új kéréssel fordultak a kormányzónőhöz rendelete felfüggesztése végett, ígérve, hogy ez ügyben még megfontolják eljárásukat, de a kormányzónő hajthatatlan maradt. Erre a gentiek felebeztek a végrehajtás ellen a kormányzónőhöz, ki azt a mechelni *nagy tanács* elé utasította. A nagy tanács, a nyers erőre támaszkodva, megsemmisítette a felebbezést és határozatát a kormányzónő is megerősítette.

1538 januárius 31-én a császár látott hozzá, hogy a gentiek ügyét elintézzze. Barcelonából levelet írt a genti községtanácsnak és az államügyésznek. Az előbbinek meghagyta, hogy a gentiekre eső segélypénzt fizessék meg, mert ha majd ügyüket igazságosnak fogja találni, a segélypénzt úgyis visszafizeti; az államügyésznek pedig meghagyta, hogy a segélypénzeket minden rendelkezésére álló eszközzel hajtsa be. De a kormány, mivel május havában Flandria rendeitől újból segélyt kért s mivel tudta, hogy engedmények nélkül a gentiek ismét tagadó álláspontra helyezkednek, a gentiek ellen kiadott végrehajtást felfüggesztette s a foglyokat szabadon bocsátotta; máshol azonban annál szigorúbban hajtotta be az elmaradt segélypénzeket.

Közben a császár és a francia király Nizzában tíz évre békét kötött. A békét *III. Pál* pápa a török támadástól félve eszközölte ki¹ 1538 június 18-án. A békekötés útját a kormányzónő is igyekezett előkészíteni, mikor 1537 július 30-án tíz havi fegyverszünetre bírta Németalföldet és Franciaországot.² A francia király megígérte, hogy segíteni fogja a császárt a törökök és protestánsok ellen. Azt a tervet is felvetették, hogy a császár leányát a francia király második fia, az orléansi herceg vegye nőül. Ez a házasság nagyon tetszett ~~volna~~ a pápának, mert biztosítva látta volna az állandó jó viszonyt az osztrák és a francia fejedelmi házak között s remélhette, hogy a francia királynak a törökök és protestánsok elleni segítségre vonatkozó ígérete ezt állandóvá teszi.

A pápa ugyan a nizzai békét a török támadástól való félelmében járta ki, a nizzai béke után mégis arra törekedett, hogy

¹ *Lanz*, i. m. II. 683.

² *Juste* T. i. m. 56. *Ranke* L. i. m. IV. 116—117.

24

a császár és a francia király előbb a protestánsok ellen lépjenek fel. Azt hangoztatta, hogy a császár, ha még mindig vonakodnék a protestánsok ellen fellépni, ezzel arról tenne tanúságot, hogy a katolikus egyház romlására született.¹ A kormányzó, ki ismerte a törökök erejét és a kinek ura szerencsétlen halála még mindig élénken élt az emlékében, óva intette a császárt a törökök elleni háborútól. A protestánsokkal szemben is békés eljárást tanácsolt neki; kérte, nyugtassa meg a protestánsokat, hogy azok akadályokat ne gördítsenek Geldern visszaszerzése elé.

A császár magáénak tekintette Geldernt. Tényleges uralkodóját, *Károly* herceget, csak kénytelenségből tűrte meg annak birtokában, de azzal a gondolattal, hogy Károly herceg halála után Geldernt visszaesatolja Németalföldre. Károly herceg, hogy a császár haragja ellen védve legyen, 1534-ben a francia királynak adományozta birtokát, de azzal a kikötéssel, hogy annak jövedelmei élete végéig őt illessék meg. A rendek nem helyeselték fejedelmük önkényes eljárását és a nimwegeni országgyűlésen határozottan ki is jelentették, hogy más országhoz, tehát Franciaországhoz sem akarnak tartozni. A gelderni rendek, hogy e két ország ellen védelmet találjanak, *János* clevei herceghez fordultak és azt az ajánlatot tették neki, hogy ha hajlandó nekik Franciaországgal és Németalfölddel szemben védelmet nyújtani, úgy ők Károly herceg halála után János clevei herceg fiát, *Vilmost* ültetik Geldern trónjára, de azzal a kötelezettséggel, hogy Geldernt majdan atyjától öröklendő birtokaival egyesítse uralma alatt. Cleve hercege az ajánlatot elfogadta, a segílyt megígérte s így 1538 januárius havában szerződést kötött a gelderni rendekkel. 1538 június havában Károly herceg meghalt és Vilmos, Cleve hercegeinek fia elfoglalta Geldern trónját. A következő év elején, atyja halála után, ennek birtokai is reá szálltak és így uralma alatt Németalföld szomszédságában egy eléggé tekintélyes hercegség keletkezett. A császár a nála megjelent clevei küldöttek előtt határozottan kijelentette, hogy a tartományok egyesülését nem fogja tűrni.²

¹ *Ranke L.*: i. m. IV., 171.

² *Ranke L.*: i. m. IV., 180.

A kormányzó igyekezett minél bensőbbé tenni a viszonyt Németalföld és Franciaország között, épp ezért a nizzai békekötés után 1538 augusztus havában nagy örömmel fogadta el a francia király meghívását. A császárnak nem volt kifogása a meghívás elfogadása ellen, csak figyelmeztette a kormányzónőt, hogy legyen óvatos és mindenről értesítse őt.¹ A kormányzónő és a francia király között a nizzai békére nézve tett megállapodásokat mindenben helyeselte.

Október havában, abban az időben, a mikor a kormányzónő Franciaországban tartózkodott, a gentiek küldöttséget készítettek indítani hozzá. A mint erről a kormányzónő értesült, futár útján azonnal elrendelte a követségnek, hogy várják meg hazaérkezését; ugyanis attól félt, hogy a gentiek küldöttségének titkos célja a francia király támogatásának a megnyerése. A kormányzónő sietve tért vissza Németalföldre, még mielőtt a küldöttség az ország határát átléphetne volna. Ekkor a gentiek a császár rendeleteinek végrehajtására nyolc hónapi haladékot kértek, hogy ezen idő alatt a császár ügyüket megvizsgálhassa. De a kormányzónő hosszas tanácskozások után november hetedikén kijelentette, hogy a végrehajtást tovább nem halaszthatja, azonban nem fog szigorúan eljárni s a nép szegénységére tekintettel lesz. A gentiek erre elhallgattak, de a mikor a végrehajtásra került a sor, legyőzhetetlen ellenállást fejtettek ki. Az ügy akkor mérgesedett el egészen, a mikor az 1539. évben a községi előljárók és céhmesterek választására s a községi adó kivetésére került a sor. A községi tanács attól félt, hogy a gentiek, a míg az ellenük elrendelt végrehajtás felüggesztve nincs, még a rendes községi adót sem fogják megszavazni s így a közigazgatás menete is megakad, a miért is, tekintettel a bekövetkezendő súlyos helyzetre, július havában azzal a kéréssel fordult a kormányzónőhöz, hogy függessze fel a gentiek elleni végrehajtást, a míg a császár Németalföldre jön; de a kormányzónő kérlelhetetlen maradt. Augusztus 15.-én a községi előljáróságot a törvényes formák megtartásával megválasztották, de a mikor a céhmesterek választására került a

¹ *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaiser Karl V. II., 684.

sor, *kitört a lázadás*. A nép fegyverkezett és most már nem elégedett meg a végrehajtás felfüggesztésével, hanem többet követelt. Azokat az elöljárókat is megbüntetni akarta, a kik nem jártak el a népnek a collace-ban kifejezésre jutott akarata értelmében. Mint minden forradalomban, itt is akadtak szélső elemek, a melyek magukhoz ragadták a hatalmat; de bár a kormány tehetetlen volt velük szemben, hatalmuk mégsem volt oly erős, hogy a császár uralmát Flandriában megdönthették volna. Ép azért, mivel a császárral szemben érezték gyengeségüket, a francia király támogatását kérték. Állítólag azt az ígéretet tették neki, hogy ha megsegíti őket, Németalföldet uralma alá juttatják.¹ De annál a jó viszonynál fogva, a mely a nizzai békekötés óta a császár és a francia király között fennállott, I. Ferenc nemcsak elutasította kérésüket, hanem a genti lázadás leverése miatt Németalföldre siető császárnak szabad útát is engedett Franciaországon át. Ez alkalommal a francia király nagy szolgálatot tett a császárnak; mert ha a lázadókat támogatja, valószínű, hogy a császárra nézve Flandria elvész. A fölkelők, bár nem kapták meg a francia segítséget, tovább folytatták munkájukat. Addig, míg a császár Németalföldre megérkezett, a lázadás mind nagyobb s nagyobb arányokat öltött. A gentiek a többi flandriai városokat is csatlakozásra szólították fel és sok város hozzájuk is állott. A felkelők bosszúvágyának sokan estek áldozatául; így a többek között egy *Pycn Lievin* nevű hetvenöt éves községi elöljáró, a ki hűtlenséggel vádoltatván, a vérpadon szenvedett ki. A kormány tehetetlensége még jobban felháborította őket. Az első osztálybeliek, kik eleintén a pénzsegélyt sem akarták megtagadni, most féltökben csatlakoztak a többségben levő párt akaratához. Együttesen szavazták meg a cadsandi békét² biztosító 1515-iki oklevél széttépését, a melyet a császár

¹ *Ranke L. i. m. IV., 173. Kampen i. m. I. 292. Juste T. i. m. 89.*

² A gentiek Artevelde gazdag sörfőző vezérlete alatt 1345-ben fel-lázadva, függetlenítették magukat a flandriai gróf uralma alól s kilenc éven át köztársaságban éltek. Hosszú zavargások után újból megbékültek a flandriai gróffal; erre jött azután 1382-ben a cadsandi béke, a mely rendezte a községeket és céheket s kiváltságait biztosította. Úgy látszik, csak a mér-sékeltebbeket elégítette ki. *Juste Tivadar i. m. 75.*

mint flandriai gróf adott ki s melylyel Gent város hatalmának akart határt szabni kerületével szemben. És hogy a többség haragját régebbi viselkedésük miatt magukra ne vonják, azt indítványozták, hogy tépjék szét a cadsandi béke oklevelét.

A többség ezt soknak tartotta, bár a túlzók, az úgynevezett „erceserek“, az indítvány mellet voltak. A gentiek bár az egyezség-levelet nem tépték szét, olyan új esküformát készítettek, a melyben azt föl sem említették. A községi elöljárók mindenben teljesítették a többség kívánságát, a túlzók mégis új elöljárókat akartak választani, mivel a megievőket az első osztály híveinek tartották. Kívánságukat a kormányzónővel is tudatták. Mária királyné, mivel a genti lázadás elnyomása nem állott hatalmában, kénytelen volt a lázadók kívánsága előtt meghajolni. Attól félt, hogy engedetlensége esetében a lázadás Flandria többi kerületében és a szomszédos tartományokban is kitör. A császári központosításra törekvő rendszerrel szemben Németalföldnek valóban azon tartományaiban és kerületeiben is ellenszenv mutatkozott, a melyek megajánlották a segélypénzeket. A németalföldiek hangoztatták, hogy a császár, ki Gentben született, ritkán tartózkodik az országban s nekik sok vért és pénzt kell áldozni idegen érdekekért.¹ A lázadás most már nemcsak politikai, hanem vallási színezetű is volt, a mennyiben a katolikus vallás helyébe a lutheránust akarta állítani. Nem elégedett meg többé a nép jogainak a biztosításával, hanem a császár uralmának megbuktatása után Gentben a *köztársasági* államformát akarta behozni. Abban az időben Olasz- és Németországban több város élt független állami életet s nem volt semmiféle uralkodónak alávetve. Gent olyan hatalmas és nagy kiterjedésű város volt, hogy, egy régi krónikás szerint, egész tartománynak beillett volna. Nagyságra nézve olyan volt, mint az akkori Róma vagy Milanó és a mellett gazdag iparos város. Lakói büszkék voltak szabadságaikra és lelkesítő példaképen állott előttük őseiknek a régi flandriai grófokkal szemben vívott annyi dicső küzdelme.

A kormányzónő azonban a mit nyílt fellépéssel elérni nem

¹ *Ranke L. i. m. IV., 172--173.*

remélhetett, vesztegetéssel akarta elérni. Titokban tehát alkudozni kezdett a céhek fejeivel és a legbefolyásosabb gentiekkel, de alkudozásai nyilvánosságra kerültek. A felfingerült gentiek azzal fenyegetőztek, hogy a kormányzónő küldötteit letartóztatják, ha az új elüljárók választásához azonnal hozzá nem fognak.

Mária tehát, hogy küldötteinek életét ne kockáztassa, aláírta az elüljárók választásához szükséges megbízólevelet; de kijelentette, hogy ezt csak kényszerűségből és a nagyobb baj elkerülése miatt tette. Az új elüljárók természetesen a tulzók pártjához tartoztak és hivatalos esküjük már nem szólt a cad-sandi békéről és az 1515 iki oklevélről.

A kormányzónő nemcsak levél útján értesítette a császárt a genti lázadásról,¹ hanem Artois kormányzó-főparancsnokát, *Roelx* grófot is Madridba küldötte, hogy a császárt részletesen tájékoztassa az eseményekről. A császár *Roelx* gróf útján akarta a gentieket lecsendesíteni. A gróf meg is jelent 1539 október 31-én a gentiek előtt és figyelmeztette őket arra a hálára, a melylyel a császárnak tartoznak azért, hogy a párisi parlament hatósága alól felszabadította őket. Főlemlítette egyúttal a császár hatalmát. Intette őket, hajoljanak meg parancsai előtt, hogy később ne legyenek kénytelenek engedetlenségüket megbánni. *Roelx* gróf küldetése nem járt sikerrel; de nem is járhatott, mert ő a császári parancs előtt feltétlen engedelmességet követelt. Ha erre a mindenben beletörődők és kevésbbé önérzetesek kaphatók is voltak, a többség, de különösen a tulzók ily megáláztatást nem voltak hajlandók elviselni.² Bízta abban, hogy a császár a törökök] és lutheránusokkal való elfoglaltsága miatt nem mehet Németalföldre. A genti forradalom azonban már elfajulni kezdett. Az anabaptisták, a minden állami és társadalmi rendet felforgatni akarók, a vagyonközösség hívei, újból felütötték fejüket. A szegény nép jogtalan anyagi előnyökhöz akart jutni a forradalom útján s titokban elhatározta, hogy november 4 én hozzáfog a város kifosztásához. Az összeesküvés

¹ *Lanz* i. m. II., 675. és 680.

² Gróf Nassaui Henrik Perenin nevű titkárja útján értesítette a császárt, hogy a németalföldi nép jóindulatú, csak jól kell vele bánni. *Lanz* i. m. II., 221.

[kel

kitudódott, mire a nemesség, a papság és a polgárság, de a jobb-
érzésű céhbéliek is, a kik irtóztak a gyilkosságoktól és a rab-
lásoktól, védőállásba helyezkedtek az összeesküvőkkel szemben.¹
Ezek a papság közbejárása következtében, de a velük szembe-
helyezkedők ereje miatt is csakhamar lecsendesedtek. Roelux
gróf ekkor már engedékenyebbnek mutatkozott, de november
9-én mégis kénytelen volt menekülni Gentből.

Erre a császár nem halaszthatta tovább németalföldi uta-
zását, mert a kormányzónő és kormányának gyengeségéből
folyó engedékenysége olaj volt a tűzre és ha a császárnak kül-
crőre támaszkodó hatalma rendet nem csinál, általánossá válik
a forradalom s megdőnti a császár németalföldi uralmát.

A császár november 10-én indult el Madridból Német-
alföldre, s útját Ferenc a francia király engedelme és meghi-
vása következtében, Franciaországon át tette meg. A császár
azt tervezte, hogy a genti lázadás leverése után a németalföldi
tartományok önkormányzatát s kiváltságait megszünteti, a tizen-
hét tartományból egy egységes német kerületet alkot² és
korlátlanul fog felette uralkodni. A gentiek, a mint értesültek,
hogy a császár csakugyan útnak indult Németalföld felé,
nyugtalankodni kezdtek. Követséget küldtek elébe Valencienesbe,
hogy kimentsék magukat, de a császár meg sem hallgatta őket.
A követség előtt tett kijelentése szerint oly messziről azért
jött, hogy ismét rendet csináljon Gent városában, s megbün-
tesse a lázadás okozóit, s egyúttal példát adjon más alattva-
lóinak is arra, hogy lázadásra ne merjenek gondolni. Még
nagyobb lett a gentiek nyugtalansága, a mikor a követség haza-
érkezett a császár válaszával.

¹ *Kampen* i. m. I., 293. *Juste T.* i. m. 87.

² Az 1548-iki augsburgi szerződés értelmében a tizenhét németalföldi
tartományt a császár, egy egységes német kerületté alakította át és burgundi
kerület néven a Német-birodalomhoz esatolta. Ettől az időtől kezdve szava-
zati joga volt Németalföldnek, mint „burgundi kerületnek“ a német birodalmi
gyűlésen. A birodalmi szükségletekre annyit kellett fizetnie, mint két vá-
lasztó-fejedelemnek egy esetleges török háború idején azonban mint háromnak.
Németalföld egyébként független volt a németbirodalomtól; a birodalmi
kamara elé csak abban az esetben idézhették meg, ha a birodalmi szükséglet
ből a rája eső résszel adós maradt. *Kampen*, i. m. I. 299.

A császár 1540 februárius 24-én, épen születése napján, fényes kíséret mellett és nagyszámú katonaságtól körülvéve vonult be Gentbe, hol az elöljáróság fogadta, hogy régi szokás szerint átadja neki a város kulcsait. A császár tiszteletére mintegy 60,000 ember gyűit össze Flandria fővárosában. Megérkezett oda Ferdinánd római király is több német fejedelemmel együtt. A császárnak már azért sem volt nehéz a gentieket levernie, mert, a mint a forradalmaknál történni szokott, az ellenállás tekintetében megoszlottak a vélemények a különböző osztálybeliek között.² A császár nem fogott hozzá azonnal a büntetéshez. Előbb, titokban, hozzáértő emberek tanácsát hallgatta meg a gentiek ügyére nézve. A gentiek már azt hitték, hogy nem részesülnek nagyobb büntetésben, de a császára titkos tanácskozások végeztével szigorú rendeletet adott a lázadás főokozóinak az elfogatására. Erre a város elöljárósága, védekezés céljából, megjelent a császár előtt, a mikor a mecltfni nagytanács főügyésze felolvasta a gentiek ellen kiállított vádiratot. Az elöljáróság tíznapi haladékot kért, hogy védelmét írásba foglalhassa. De nem akadt ügyvéd, a ki a város védelmét el merte volna vállalni, mire a császár nyolc ügyvédet és két államügyészt rendelt a gentiek szolgálatára. Az elöljárók az ügyvédek és ügyészek segítségével elkészítették és írásba foglalták a gentiek mentségét és azt a március 6-iki kihallgatás alkalmával előadták. A lázadás főokaképen az 1531. óta beállott rossz kormányzatot említették.³ Fölhozták a szegénységet is, a mely abban az időben Gentben és magában Flandriában uralkodott. Erre való tekintetből a várost és magát a tartományt a kivetett segélypénzek megfizetésére képtelennek tartották. Hivatkoztak arra is, hogy ilyen segély-megtagadások a múltban is történtek. Végre fölemlítették, hogy ők nem zárkoztak el a segélyadás elől, sőt ellenkezőleg, ha minden tartomány és kerület úgy teljesítette volna kötelességét, a mint ők akarták teljesíteni, úgy gyorsabban lettek volna harera

¹ *Kampen*, i. m. I. 294.

² *Ranke L.* i. m. IV. 176.

³ Különbséget kell tenni a nép és a császár érdeke között; a császár szempontjából nem volt rossz a kormányzat.

képesek. Az államügyész hosszasan felelt a gentieknek és felfogása túlságosan szigorú volt velük szemben. A császár helyeselte az államügyész felfogását és kijelentette, hogy ennek értelmében fog eljárni. A titkostanács elnöke elrendelte, hogy a gentiek nyujtsák be írásba foglalt védelmüket a kiváltság-levelekkel együtt, a melyekre hivatkoztak s kijelentette, hogy a császár határozatáról majd annak idején értesülnek.

A császár a már elfogottak közül 1540 március 17-én kilencet kárhoztatott halálra, mint felségsértőket. Az egész várost rendkívüli haderő tartotta megszállva és így lehetetlen volt a durva kivégzés megakadályozása. A kivégzettek közül többen, még császári szempontból nézve is, inkább csak vétkesek voltak, mint bűnösök. Az elüljárók, hogy a város lakóit és magukat megóvják a császár további bosszújától, könyörületért fordultak hozzá. A császár, tekintve a néhány nap előtti kivégztetéseket, azt a nem épen őszinte kijelentést tette, hogy: „nincs más vágya, mint az, hogy irgalmas és kegyelmes lehessen“. De hozzá tette, hogy egyszer s mindenkorra véget vet a lázadás lehetőségének. Az elüljáróság a kormányzónőt is könyörögve kérte, hogy igyekezzék megengesztelni irántuk a császárt. A kormányzónő, bár a maga részéről megbocsátott, azt válaszolta, hogy a császár elhatározása megmáshíthatatlan. A császár, hogy ezentúl a gentieket könnyebben tartsa féken, a város területén várat építtetett.¹ Hogy mit határozott róluk, április 29-én a gentiek végre megtudták. A 400000 frt. segélypénznek rájuk eső részletén kívül büntetésül fizetniök kellett még 150000 arany forintot, évenként pedig 6000 frt. adót. Megsemmisítette önkormányzatukat és kiváltságaikat. Az új alkotmány, az úgynevezett *Carolina concessio*, nagyon szűkre szabta a gentiek politikai jogait. A flandriai grófok ezentúl trónralépésükkor már csak arra esküdtek meg, hogy a Carolina concessiót megtartják. Ennyi büntetés után a büszke gentieknek azt a megaláztatást is el kellett szenvedniök, hogy a császárt nyilvánosan megkövessék. Ez okból május 3-án minden osztályból meg-

¹ Ezt a várat a gentiekre kivetett büntetés pénzekből építette. *Kampen* i. m. I., 295. *Ranke* L. IV., 176.

Le alakított küldöttségük megjelent a császár előtt. A kormányzónő, ki ekkor részvétet érzett a gentiek iránt, általános bocsánatot kért részükre a császártól s arra emlékeztette, hogy Gent a szülőhelye. A császár egy pillanatra elérzékenyülve, engedékenynek mutatkozott; de csakhamar újból feltámadt bennh a kérelhetetlen bíró és kijelentette, hogy szigorúan ragaszkodik április 29-iki határozatához.

Te Május 4-én, a császár könyörületlensége következtében, a genti forradalom gyászkrónikája ismét öt vértanúval lett gazdagabb. Május 11-én már minden csendes volt és az új elüljáróságot a Carolina concessio alapján választották meg. Ettől az időtől kezdve Németalföldön V. Károly uralkodása alatt nem volt több lázadás.¹ Május 12-én a császár a kormányzónővel és öccsével, Ferdinánddal, elhagyta a várost. A gentiek ellen a császár eljárása csak látszólag volt törvényes; tényleg az idegen erőre támaszkodó uralkodónak akarata teljesült.

IV.

A genti forradalom után.

Le meg A genti forradalom leverése után a császár Németalföld néhány északi tartományát látogatta meg, azután Brüsszelbe ment, a hová 1540 október 4.-ére egybehívta az ország rendeit. Megnyugtadni akarta őket, mert a gentiek durva büntetése miatt egész Németalföld erősen felindult. A császár, ki a kormányzónővel jelent meg, a rendek előtt kijelentette, hogy Németalföld többi tartományában és Flandria másik három kerületében nem fog újításokat eszközölni. Ugyanekkor a kormány egyik tagja tudatta a rendekkel, hogy a császár, mivel az országból elűtazik, hugát újból megerősíti állásában. A császár az ország néhány déli tartománya megtekintése után elbúcsúzott a kormányzónőtől s Németországba ment. Németországban, mint-hogy a francia királylyal a jó viszony lazulni kezdett, a pro-

¹ Kampen, i. m. I., 295.

testánsokkal igyekezett megbékélni, hogy egy esetleges francia háború idején ezek részéről veszedelem ne fenyegetse. A francia király újból azért neheztelt a császárra, mivel nem teljesült az a reménye, hogy a genti forradalom alatt tanúsított magatartása miatt jutalmul megkapja Milanót.¹ A protestánsok megnyugtatósa után a császár Algir ellen indított hadjáratot, de ez a vállalkozása kudarcra végződött, s alkalmat adott arra, hogy a francia király ellene háborút indítson. A franciák támadása ekkor főképen Németalföld ellen irányult, mely menthetetlenül elvész a császárra nézve, ha a rendek nem teljesítik a kormányzónő kérését. A rendek harmincezer gyalogos és ötezer lovas kiállítására szavazták meg a költségeket. A kormányzónő beútaza a fenyegetett tartományokat és személyesen ügyelt fel a védelemre tett intézkedéseinek végrehajtására. Hősies magaviseletével annyira megnyerte Flandria rendének rokonszenvét, hogy ezek 1541 december 11.-én önként 40.000 frt segélyt szavaztak meg.

1542-ben egyszerre három felől érte támadás Németalföldet.² *Vilmos* clevei herceg Luxemburgba és Hennegauba tört be, *Vendôme* herceg pedig Artoisba. A Vilmos hadvezére, *Rossem* Márton vezérlete alatt levő clevei és dán seregek Brabantot fosztogatták. Ezen kívül *III. Keresztély* dán király a Sundot elzárta a császár elől s a tenger felől készült kikötni Hollandiában. A kormányzónő a németalföldi rendektől most az eddigieknél is nagyobb segítséget kért. Azt kívánta, hatalmazzák fel a kormányt, hogy az országból kivitt árúk után egy százaléknyi, az ingatlanok tiszta jövedelme, úgyszintén azon kereskedők jövedelme után is, a kiknek 1000 frt vagy annál nagyobb értékű árucikkük van, tíz százaléknyi adót szedjen. A kormányzónő elismerte az áldozat nagyságát, a melyet a rendektől a védelemre kért, de figyelmeztette őket arra, hogy ha védelem nélkül maradnak, francia uralom alá kerülnek s örökös

¹ A francia király ezt titkolta és a császár iránti haragját azzal magyarázta, hogy a II. Szulejmánhoz küldött követeit a császár emberei meggyilkolták és a császár ezért őket nem büntette meg.

² *Ranke* szerint a támadás 1543-ban történt.

szolgaságra jutnak.¹ A németalföldiek a kormányzónő buzdítására hősiessé ellenállást fejtettek ki az ellenség támadásával szemben s azt vissza is verték. Ebben a veszedelemben a kormányzónő fáradhatatlan volt. A mint egyik hadiparancsnoka, *Pruet* Lajos írta a császárnak, Isten után neki lehet köszönni, hogy e támadások idején Németalföld él nem veszett.² Mint rendesen, most is személyesen igyekezett meggyőződni védőintézkedéseinek végrehajtásáról. Németalföld védelmére, melyet Németország előbástyájának nevezett, felszólította a német fejedelmeket is. Kifejtette előttük, mily kár származnék abból Németországra, ha Németalföld a németiség ellenségeinek uralma alá kerülne. A dán király, ellenséges magatartása miatt, szigorú rendeleteket adott ki ellene. A rendeletek a Hanza-városok érdekeit is sértették, a miért ezek panasszal fordultak hozzá. A kormányzónő erre kijelentette, hogy nem akarta sérteni a Hanza-városok érdekeit és a mit tett, egyedül a dán király ellenségeskedésének a megtorlására tette. A Hanza-városokra való tekintetből kész a Dánia ellen kiadott rendeleteit visszavonni, ha a dán király is felhagy ellenségeskedéseivel.

Bár a támadásokkal szemben a kormányzónő megvédte Németalföldet, mégis félni lehetett, hogy az ellenség új támadásait nem bírja visszaverni. Ezért a császár szükségesnek tartotta, hogy személyesen jelenjék meg Németalföldön s ottani ellenségeit megfélemlítse és megbüntesse. A császár az 1543-ik év közepe táján ért Németalföldre, körülbelül 35—40000 főnyi sereggel. Seregében spanyol, olasz és német katonák vegyesen voltak. Első dolga volt, hogy leszámoljon a clevei herceggel. Haragudott rá a franciák, dánok és lutheranusokkal való szövetekezése miatt, de azért is, mert *Károly* gelderni herceg halála után a clevei herceg Geldern trónját elfoglalta, bár ezt a császár

¹ A császár és a kormányzónő, mikor a németalföldi rendeket a franciák ellen segélyadásra buzdították, mindig a francia nép nyomorult helyzetét állították a rendek elé. Ez politikai fogás volt. Tényleg a francia király szükség esetén szabadon rendelkezett az alattvalók vagyonával; ép ezért, mivel e szolgaságot a francia nép zugolódás nélkül tűrte, királyukat, I. Miksa császárt a szamarak királyának nevezte. *Juste T.*: i. m. 120.

² *Lanz Károly*: *Correspondenz des Kaisers Karl V. II.*, 364.

jogtalanságnak tartotta. A szász választó fejedelem, ki sógora volt a clevei hercegnek, igyekezett a császárt kibékíteni vele. A császár, a szász választó fejedelem kedvéért, hajlott is a békére, de ez, a clevei herceg magatartása miatt, nem valósúlhatott meg. A császár örült a béke meghíúsulásának, mert a clevei herceget teljesen le akarta verni. Büntetni kívánta folytonos ellenségeskedése miatt. A clevei herceg számított a francia király segélyére, de ez inkább Luxemburg megszállására törekedett, mint a clevei herceg megsegítésére.¹ Így, bár erős ellenállás után, a clevei herceg mégis kénytelen volt hódolni a császár előtt. Könnyörögve kért bocsánatot. A császár és a clevei herceg között kötött venlói egyezség értelmében a herceg felbontotta a franciákkal, dánokkal és protestánsokkal való szövetségét, lemondott Geldernről s Zütphenről; régi tartományait azonban megtarthatta.² Megszűnt tehát az a tekintélyes állása, a melyet az utóbbi években betöltött. A császár végre Németalföldhez csatolhatta azt a tartományt, a melyre ő és elődjai már régóta vágytak.³ Geldernből visszatért Németalföldre. Ott Brabant-tartományban, Diesben, 1544 szeptember 16-án könnyebb természetű szélhűdés érte, de szeptember 20-án már annyira jól érezte magát, hogy Németalföld rendei megjelenhettek előtte. A rendek ez alkalommal köszönetet mondtak neki, hogy Németalföld védelmére sietett és hogy Geldernt és Zütphent végre visszacsatolta Németalföldhez. A császár, a rendeknek válaszolva, először elismerését fejezte ki a kormányzónő iránt, ki a nehéz helyzetekben is hűségesen és odaadással teljesítette kötelességét; ⁴ azután megköszönte a rendeknek, hogy a kormányzónőt nehéz feladatában hűségesen támogatták. Szólt a francia király ellenséges magatartásáról is, melynek következtében vele a jó viszonyt nem lehetett fenntartani, bár ő mindig törekedett arra.

¹ *Lanz Károly*: Correspondenz des Kaisers Karl V. II., 645—648.

² *Janssen János*: Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters. III., 571.

³ *Ranke L.* i m. 295—296.

⁴ A császár annyira elismerte a kormányzónő tehetségét, hogy a mikor betegsége miatt nem mehetett el a Speyerbe 1545-ben egybehívott birodalmi gyűlésre, a kormányzónőt akarta elküldeni, hogy helyette elnököljön. *Juste T.* i. m. 126.

A császár ezután, Franciaország ellen készülődve, más ellenségeivel megbékélni és szövetségeket szerezni törekedett, hogy a Franciaország elleni hadjáratának sikere annál biztosabb legyen. Felhagyott azzal a gondolattal, hogy Észak-Európában magának és a Habsburgoknak a befolyást biztosítsa. Békére lépett tehát Dániával, már azért is, hogy a Dániával való ellenségeskedés nagy kárára volt a németalföldi kereskedelemnek. Megnyerte a maga részére a franciák ellen *VIII. Henrik* angol királyt, ki Skótország miatt haragudott a franciákra. A protestánsokkal is igyekezett megbékélni. A német protestáns fejedelmek már 1541-ben a törökök ellen is készek voltak segíteni a császárt, ha vallási téren biztosítja a békét tíz-tizenöt évre.² Az 1544-ik évben a franciák ellen szintén segítséget ígértek vallási engedmények fejében. A császár, hogy segítségüket megnyerje, kívánságuk előtt meghajolt s kijelentette, hogy a franciák elleni háború tulajdonképen a törökök elleni háborúnak kezdete, mivel a francia király szövetségese a töröknek. 1544 június havában indult a császár a franciák ellen. A francia király arra számított, hogy a császár seregét kitéríteti, mint 1536-ban tette és így teszi ártalmatlanná; de a császár most gondoskodott seregének ellátásáról és nagy vigyázattal vonult Franciaország felé. Egy nagy francia sereg Châlons táján várta a császár támadását, de ez, megkerülve azt, egyenesen Páris ellen ment.

A császár gyors előrenyomulása annyira megijesztette a francia királyt, hogy nem is mert megütközni a császárral, hanem békét kért tőle; a paviai ütközet óta a francia király különben is került a nyílt csatát a császárral. A császár győzött ugyan, de elfogadta a francia király békeajánlatát, mert rá is veszedelmes lehetett volna, ha mélyebben nyomúl be Franciaországba. Az 1544 szeptember 14-én Crespyben kötött béke alkalmával újból felvetődött az a terv, hogy a francia király második fia, az orléansi herceg, ~~hozz~~ vegye a császár vagy Ferdinánd leányát. Az első esetben ~~hozz~~ hozománnyaképen Német-

¹ *Ranke* L. i. m. IV., 298.

² Brüsseli okmánytár II., 40.

Hel

felvétel

alföldet, a második esetben Milanót kapja; ha az orléansi herceg törvényes örökösök nélkül halna meg, Németalföld vagy Milanó visszaszáll a császárra. A béke értelmében kölcsönösen visszaadják az egymástól elfoglalt tartományokat s a franciák egyszer s mindenkorra lemondanak a régi burgundi tartományokról. A francia király kötelezi magát arra is, hogy segíteni fogja a császárt a törökök ellen. A békének egy titkos pontja értelmében a francia király a német protestánsok ellen is köteles segíteni a császárt.

A crespyi béke után a császár jutalmazni akarta a kormányzónőt eddigi szolgálataiért, de meg kárpótolni is azért az anyagi veszteségért, mely a miatt érte, hogy Ferdinánd még mindig nem fizette meg adósságát teljesen. Turnhutot a körülötte levő földekkel és a binchei uradalmat adományozta neki élete végéig való haszonélvezetre.

A crespyi béke után nemsokára a francia király arra igyekezett rávenni a császárt, hogy a törökökkel békére lépjen. Erősítette, hogy a szultán is hajlik a békére. A császár, mivel érdekeinek inkább megfelelt a béke, azt nem is ellenezte. A császár és a francia király tehát követeket küldöttek Konstantinápolyba; de a francia követ olyan színben tüntette fel a császárt a szultán előtt, mint a ki könyörög a békéért. Titokban a francia király és a német protestánsok, hogy a császár, ha fegyverei más ellenségeivel szemben felszabadulnak, ellenök ne fordítsa erejét, a béke meghiusítására törekedtek.¹ De azért a császári követ, *Veltwijck*,² mégis megóvta a császár tekintélyét s a békét öt évre megkötötte a szultánnal.³

I. Ferenc francia király 1547 március 31.-én meghalt; így tehát a császár régi és félelmes ellenségétől megszabadulván, a törökkel pedig békében élven, szabad folyást engedhetett régi vágyának, tudniillik, hogy fegyvereit a német protestánsok ellen fordítsa.⁴ 1547 április 24.-én bekövetkezett, a mitől a német

¹ Brüsseli okmánytár. II., 127—128.

² *Marczali* szerint, ki *Hammer*a hivatkozik, a békét a francia követ hozta létre.

³ Brüsseli okmánytár. II., 135—148.

⁴ *Ranke Lipót*: i. m. IV., 373.

protestánsok féltek, mikor meghiusítani akarták a császárnak a törökökkel való békéjét. Ugyanis az említett napon a császár, *Mühlberg* mellett, döntő ütközetben megverte a német protestánsokat¹ s egyik főemberüket, *János Frigyes* szász választófejedelmet foglyúl ejtette.² Két hónap múlva egy másik főemberök, *Hesseni Fülöp* is a császár fogságába került. 1548-ban a császár Augsburgba hívta egybe a német birodalmi gyűlést, mely alkalommal ideiglenesen a protestánsok részére kiadta az *Interimet*. Ugyanakkor Németalföldet *Burgundi-kerület* néven Németországhoz csatolta,³ de a tartományok kiváltságait meg hagyta.

A császár, az elmulás gondolatától indítva, elhatározta, hogy fiát magához hozatja és különböző országaiban bemutatván őt, örökösül fogadtatja el. Még fia távollétében, Augsburgban, 1548 januárius havában, írásba foglaltatta fiához intézett útutasításait, hogy az ő halála után ezeket szemelőtt tartsa. Útutasításaiban a legnagyobb súlyt a németalföldi tartományokra fektette; megemlítette, hogy a kormányzónőnek határozott szándéka megválni állásától, ha a császár visszavonul az uralkodástól. Mégis azt tanácsolta fiának, igyekezzék őt rávenni, hogy állását továbbra is megtartsa, mert a kormányzónő kiváló képességeivel nagy hasznára lenne. De a császár arra is gondolt, hogy a kormányzónő, ragaszkodva elhatározásához, csakugyan megválik állásától; utódjává tehát unokaöcsését, Miksa főherceget akarta kijelölni, a ki vőlegénye és nemsokára ura volt leányának, Máriának. Erről fiát is értesítette és, mivel ez ügyben akarata szerint akart eljárni, fentartotta a döntést részére, míg megérkezik.

A császári trón nem volt örökölhető. Választás útján töltötték be, *V. Károly* császár mégis kijelölte utódjául öccsét, *Ferdinánd* római királyt. A császár és Ferdinánd megállapod-

¹ A császár segítségére Németalföldről is nagy sereg indult a protestánsok ellen. *Lanz*: i. m. II., 547—8.

² A császár már április 25-én értesítette a kormányzónőt mühlbergi diadaláról. *Lanz*: i. m. II., 561—3.

³ *Ranke Lipót*: i. m. V., 24—28. *Kampen*: i. m. I., 307. *Juste T.*: i. m. 130.

tak arra nézve is, hogy Ferdinándot a császári trónon nagyobbik fia, Miksa főherceg kövesse; de ugyanazon időben a római királyi méltóságot V. Károly fia *Fülöp* spanyol herceg viselje. A császár arra az időre, míg fia, *Fülöp*, távol lesz Spanyolországból, unokaöccsét, *Miksa* főherceget bízta meg az ország kormányzásával. *Fülöp* 1548 őszén indult el Spanyolországból és 1549 tavaszán érkezett Brüsszelbe, hol a császár és a németalföldi kormányzónő nagy ünnepélyességgel fogadták.¹ A kormányzónő binchei és mariemonti kastélyaiban fényes ünnepélyeket rendezett tiszteletére. A császár és a kormányzónő legfőképen arra törekedtek, hogy a rendek Németalföldön a császár utódjául fiát, *Fülöp* herceget ismerjék el s hogy az örökösödést a németalföldi tartományokban egységessé tegyék. Törekvéseik sikerrel jártak, mert a rendek mind a két óhajításukat teljesítették.²

A császár, hogy fiával megismertesse a németalföldi tartományokat, de egyúttal, hogy őt népeinek be is mutassa, utazásokat tett vele a déli tartományokban. Betegeskedése miatt az északi tartományokba a kormányzónő kísérte el *Fülöp* herceget. Rotterdamban a kormányzónő *Fülöp* herceggel megtekintette azt a szobát, melyben az akkor már elhalt híres *Erasmus* született. A kormányzónő levelezésben állott volt a nagy humanista tudóssal közvetlenül és közvetve titkársa, *Oláh* Miklós útján is.³ Erasmus különböző szolgálatokat tett a kormányzónőnek s Mária, úgy látszik, hálából őt Németalföldre hívta, de azért is mivel szolgálataira nagy szüksége volt.⁴ *Oláh* Miklós egyik levelében

¹ *Márki Sándor*: Egy magyar humanista. 12. l.

² *Juste Tivadar* i. m. 141—143. l.

³ *Oláh* Miklós, szegény szülők gyermeke, pályáját II. Ulászló udvarában kezdte, mint apród. Azután a papi pályára lépett. II. Lajosnak, majd Szakmári pécsi püspöknek, végre Mária királynénak lett titkára. Máriát a mohácsi vész után Flandriába kísérte, hol tíz évig állott szolgálatában, mint titkár. Vissza kerülvén hazájába, gyorsan haladt a papi pályán. Pályafutását mint esztergomi érsekprimás fejezte be. Hogy hajlott az új tanokhoz míg a kormányzónő szolgálatában állott, az vita tárgya. Mint főpap, lelkes híve lett az ellenreformationnak; de nem az erőszak, hanem a meggyőzés volt az elve.

⁴ Rotterdami Erasmus *Oláh* Miklósnak, Friburg 1532 május 3.

írja Erasmusnak, hogy ha nem akar, nem kell az udvar szolgálatába állnia Németalföldön, de véleménye szerint jobb dolga lesz a kormányzónő mellett. Kényelméről gondoskodnak és nemcsak burgundi borban, a melyet megszokott, de másfajta borokban sem lesz hiánya.¹ A kormányzónő egy sajátkezűleg írt levelében köszönetet mondott Erasmusnak érdekében tett fáradozásaiért és szintén megígérte neki, hogy, ha Németalföldre jön, ép úgy fog róla gondoskodni, mint a hogy a császár gondoskodott.²

A kormányzónő bölcsességéről és kegyességéről Erasmus magasztalással emlékszik meg leveleiben,³ de tekintve azon jellemvonását, hogy ő a hatalmasok kegye nélkül nem tudott meglenni, kétség férhetne ahhoz, hogy őszinté meggyőződésből, vagy hízkelésből tette-e ezt, ha nem ismernők mások hasonló nyilatkozatát a kormányzónő ezen tulajdonságaira nézve és ha sok cselekedete nem igazolná ezt. Erasmust számos ellensége részéről sok támadás érte, de a kormányzónő e támadásokkal szemben védelmébe vette őt Németalföldön; az ellene Antwerpenben megjelent írásokat elkoboztatta.⁴ A kormányzónő és *Fülöp* herceg befejezván utazásaikat Németalföld északi tartományaiban, visszatértek Brüsszelbe, a hová november 1-ére a császár egybehívta Németalföld rendeit. Megköszönte a szíves fogadtatást, melyben fiát részesítették, és egyuttal tudomásukra adta Németországba való utazását. A császár 1550 június 1-én indult el Brüsszelből, Augsburgba, a hová egybehívta a birodalmi gyűlést. Felújította azt a tervét, hogy a császári trónon örökösévé fiát, *Fülöp* herceget tegye. Ez elkeseredett viszálykodásokra adott okot a császár és öccse, Ferdinánd között. Mindketten hűgukhoz, a németalföldi kormányzónőhöz fordultak, s arra kérték, legyen közbenjáró vitás ügyükben. A csá-

¹ Oláh Miklós, R. Erasmusnak, Brüsszel 1532 július 26-án. Oláh Miklós, R. Erasmusnak, Brüsszel 1533 június 21.

² Mária kormányzónő R. Erasmusnak, Brüsszel, 1533 június 13.

³ Rotterdami Erasmus Mária kormányzónőhöz Friburg, 1531 dec. 12. R. Erasmus Oláh M. Friburg, 1532 febr. 27-én.

⁴ Erasmus Schetus. Oláh M.-hoz Antuerpia 1534 márc. 11. Oláh M. R. Erasmushoz Brüsszel, 1534 márc. 12.

szár ez ügyben ismételten Augsburgba hívta nővérét. Egyik meghívó levelében elpanaszolta öccse sértő viselkedése miatti bánatát; írta továbbá, hogy ha nem is lesz Ferdinándnál való közbenjárásának sikeré, jövedele mégis megvigasztalja.¹ A császár ekkor már nagy beteg volt. A kormányzónőnek hosszú fáradozás után sikerült egyezsége birni a császárt és Ferdinándot. Az egyezés értelmében a császár utódja a császári trónon öccse, Ferdinánd, de Ferdinánd császársága alatt *Fülöp* herceg lesz római király és a császári trón örököse, utána pedig *Miksa* főherceg következik a római királyságban és a császári trónon.² Azonban a kormányzónő által kieszközölt egyezéshez a német választófejedelmek nem járultak. Megesküdtek, hogy spanyolt többé német császárrá nem választanak.³ A választófejedelmek ezen állásfoglalása miatt a császár Ferdinándot okozta s így kárba vesztett a kormányzónő fáradsága, mert újból kitört a harag a császár és öccse között.

A császári trón örökösödése miatt keletkezett viszályok után nemsokára újból veszély fenyegetté a császárt és Németalföldet a franciák részéről. Nagyrészen a császár és az öccse közötti hideg viszony okozta, hogy *Szász Móric*, ki a schmal-kaldeni háború idején a császár pártján volt és elősegítette annak mühlbergi diadalmát, *II. Henrik* francia királlyal titkon szövetkezett és szintén a császár ellen működött. A németalföldi kormányzónő, még mielőtt e szövetkezésről tudott volna, azt tanácsolta *Granvellá*-nak, hogy jó lenne *Szász Móricot* Magyarországra küldeni a törökök ellen. A kormányzónő már észrevette, hogy az új választófejedelem⁴ nincsen hasznára a császár németországi ügyének. Ő értesítette legelőször a császárt a francia király és *Szász Móric* szövetkezéséről, fiatalabb bátyját, Ferdinándot pedig segítségre szólította ellenök föl. A francia király megígérte, hogy havonként 100.000 arany koro-

¹ *Lanz Károly*, Correspondenz des Kaisers Karl V. III. k. 15. lap.

² *Ranke L.* i. m. V. 119—125.

³ *Juste Tivadar* i. m. 156. l.

⁴ A mühlbergi diadal után jutalmul Szász Móric nyerte el a szász választófejedelemi méltóságot, a melyről János Frigyesnek le kellett mondania.

nával segíti a protestáns német fejedelmeket, de ellenértékül követelte magának Metz, Toul, Verdun és Cambrai városait.¹ A kormányzónő a védelemre minden irányban megtette intézkedéseit Németalföldön. A császár Insbruckból, hol a protestánsokkal való alkudozások miatt tartózkodott, 1552 januárius 28.-án azt írta neki, hogy kétségbe kellene esnie, ha most háborúra kényszerítenék,² mert serege nagyobb részét feloszlatta. Ugyanezen időtájt tanácsolta a császár a kormányzónőnek, hogy minden erejével Metz védelmére siessen, ha azt a franciák megtámadnák. Mária viszont azt a tanácsot adta a császárnak, hogy ha igazán békülni akar a protestánsokkal, szabadítsa ki fogságából *Hesseni Fülöpöt* és segítse őt *Szász Móríc* ellen, ha ez utóbbi nem akarna békülni. 1552 április 6.-án éjjel a császár titokban azzal a szándékkal hagyta el Insbruckot, hogy Németalföldre megy és ottani seregeinek segítségével száll szembe ellenségeivel.³ De útközben megijedt attól a gondolattól, hogy védtelenül ellenségei kezébe kerülhet; tehát azon az úton, a melyen elindult, visszafordult Insbruckba.⁴ Itt újból alkudozott a protestánsokkal, de Szász Móríc, a kit engedményei nem elégítették ki, megtámadta a császárt, a ki 1552 május 19.-én éjjel betegen, hideg esős időben, menekülni volt kénytelen Insbruckból. A protestánsokkal ezentúl Ferdinánd folytatta az alkudozásokat Passauban és 1552 június 7.-én végre egyezsége jutott velük a főkérdésben. A többi kérdés elintézése a birodalmi gyűlésre maradt.⁵ A passauai egyezés értelmében a császár *János Frigyes*t és *Hesseni Fülöpöt* szabadon bocsátotta.

Míg ezek az alkudozások folytak, Mária nehéz helyzetbe jutott. A franciák Luxemburgot készültek megtámadni és több

¹ *Ranke L.* : i. m. V., 219.

² *Janssen János* i. m. III., 737.

³ A császár Insbruckból levelet írt volt a kormányzónőnek, a melyben kérte, hogy küldjön elejébe Luxemburgig lovas katonaságot. A kormányzónő, válaszolva a császárnak, tudomására adta, hogy a kért lovasságot nem küldheti, egyúttal tanácsolta neki, hogy egyelőre maradjon inkább Németországban; várja meg ott, a míg Ferdinánd segítségére mehet. *Lanz K.* i. m. III. 112. és 126.

⁴ *Ranke L.* : i. m. V., 242.

⁵ *Ranke L.* : i. m. V., 265–266.

német fejedelem a helyett, hogy a kormányzónőnek segítséget adott volna, már-már az ellenséghez pártolt. A kormányzónő nagy tevékenységet fejtett ki, hogy őket a császár iránti hűségben megtartsa. A császárhoz meg azzal a kéréssel fordult, hogy szólítsa fel a német fejedelmeket Németalföld védelmére, mert a franciákkal szemben erre kötelezve vannak a birodalmi rendeletek értelmében. Megemlékezett arról is, hogy az 1549-ki augsburgi szövetség óta Németalföld a birodalmi szükségletekre többet fizetett, mint a mennyi tulajdonképen reá esett volna; és hogy Németországból a németalföldi seregek szorították ki a franciákat, a kik ennek következtében fordultak Németalföld ellen¹. Így tehát joggal elvárhatta a német fejedelmek segítségét. Személyesen ment a veszélyeztetett Luxemburgba, hogy az ottani seregeket megtekintse. Napról-napra mindenfelől leverőbbnél-leverőbb híreket kapott, a császártól pedig arról értesült, hogy a francia királynak kémei vannak Gentben Arrasban és Brüggeben. Luxemburg ámulás következtében csakhamar a franciák hatalmába került; s Metz, Toul és Verdun is meghódolt a francia királynak.

A kormányzónő e veszteségek után, részint a Mosel-vonalára küldötte seregeit, hogy Brabant védve legyen, részint a Rajna felé, hogy az onnan jövő támadásnak is ellenállhasson. A nagy gelderni tábornokot, *Van Rossem* Mártont, Champagneba küldötte seregével. *Van Rossem*, *Mansteld* gróffal egyesülve, elfoglalta Stenay², a mi jelentékeny siker volt, mert most már nyitva állott az út a Maas vonala felé. *Van Rossem* mint egy 18000 főnyi seregével a merre járt, az ellenséges területet mindenütt dúlta és fosztogatta; a franciák ugyanezt tették Németalföldön. A kormányzónő elhatározta, hogy Brüsselt védeni fogja minden erejével, ha a franciák megtámadnák; ezért a polgárságot is felfegyverezte és egy 7000 főnyi válogatott és jól felfegyverezett sereget tartott készen a főváros védelmére. A francia király azonban a nagy hőség és a rá

¹ *Juste T.* i. m. 160.

² A császár levélben fejezte ki örömét a kormányzónőnek Stenay elfoglalása miatt. *Lanz K.* i. m. III. 201–8.

következő folytonos esőzések miatt kénytelen volt seregét elbocsátani és hadjáratát egyelőre abbahagyni.

A passauai egyezséget a császár 1552 augusztus 15 én írta alá és most, mivel a béke végkép biztosítva volt a protestantsokkal, ő is Németalföld védelmére mehetett. Mintegy 60000 főnyi seregével Franciaország belsejébe nyomulhatott volna, hol az ellenállás nem volt szervezve s így békére kényszeríthette volna a francia királyt. Ő azonban elsősorba Metz visszafoglalását kísérelte meg. Tettét a kormányzónő is helyeselte, bár a bevehetetlen erődök miatt a császár kudarca előrelátható volt. Metz sikertelen ostromlása után a császár erősen megfogyott seregét Brabantba vezette, a hol már előkészületeket tétetett arra, hogy menekülhessen, ha a franciák üldöznék. De a francia király nem használta ki a kínálkozó alkalmat, bár ekkor, ha a császár üldözésére indul, jelentékeny sikereket érhetett volna el vele szemben. A császár alig várta a tavaszt, hogy metzi kudarcát kiköszörülhesse. A következő év elején csakugyan már korán hadba indult. A kormányzónő ugyanekkor *Roculx* grófot Pikardiába küldötte és meghagyta neki, hogy a franciák példájára tűzzel-vassal pusztítsa a helységeket, a merre jár. Roculx gróf a rendelet értelmében több mint nyolcszáz helységet égetett porrá. **II. Henrik** francia király ezért boszúra készült, de ennek végrehajtását a jövő évre halasztotta. 1554 nyarán a francia király seregeit, *Montmorency* connetable és *Saint André* tábornagy vezérlete alatt, Németalföld ellen indította. Marienburgot Montmorency, a város kormányzójának, *Martigny* Filibertnek árulása vagy gyávasága miatt, csakhamar bevette, mire a francia király maga vette át a vezérletet. Namur ellen nem mert támadást intézni, mert a császár innen nem messzire táborozott. Hogy biztos állásából kicsalja, Hennegau ellen indult seregével s a merre elvonult, mindenütt pusztított és gyújtogatta a helységeket. A kormányzónő attól félve, hogy a franciák Brüsszel ellen is támadást intéznek, különböző intézkedéseket tett a védelemre s újból szemlét tartott a főváros fegyveres polgárai fölött.¹ A franciák 1554 július 20-án törtek

¹ *Juste T.*: i. m. 168.

be Hennegauba s mindenütt nagy pusztításokat vittek véghez. Mariemontot, hol a kormányzónőnek egyik mulatókastélya volt, egészen elpusztították; a kastélyt felégették, még a kastélyhoz tartozó kert fáit is kivágták és ezekben a pusztításokban maga a király volt a vezető. Mariemont elpusztítása után a francia király Binche ellen vezette seregét, és a kormányzónőnek ottani mulató kastélyát is porrá égette. Úgy látszik, boszúját főképen a kormányzónővel éreztette, mert neki volt a legnagyobb része abban, hogy a franciáknak a németalföldi tartományok ellen irányuló támadásai mindig eredménytelenek maradtak. A császár abban a hitben, hogy a franciák Binchet is megtámadják, gondoskodott a hely védelméről, de a nagyobb erővel szemben a védelemre rendelt őrség minden ellenállása hiábavalónak bizonyult. A mikor a császár Binche ostromáról értesült, védelmére sietett, de későn érkezett, mert a franciák akkor már útban voltak hazafelé. A kormányzónő *Granvella* útján értesült mulató kastélyainak az elpusztításáról. *Granvella* előtt legnagyobb megvetését nyilvánította a francia király iránt és megemlítette, hogy a francia király boszúját a császár iránti hű szolgálatai miatt kellett elszenvednie, a mire büszke. A visszavonuló franciák üldözésére a császár unokaöcsesét, *Filibert* Emmanuel savoyai és piemonti herceget küldte, ki utóhadukat utolérve, meg is verte. A francia király Rentyig vonult vissza, melyet ostrom alá fogott. A császár, a mint erről értesült, újból serege élére állt és Renty felmentésére sietett. A franciák ez alkalommal újból vereséget szenvedvén, gyorsan vonultak vissza országuk felé. A kormányzónő egészen Artoisig ment a császár elébe, ki ezen idő alatt is folyton betegeskedett s onnan együtt tértek vissza Brüsszelbe. A császár ekkor már végkép elhatározta, hogy Németalföldről és többi országaíró is lemond fiának, *Fülöp*nek a javára. Hogy tervét megvalósítsa csak fiára várt, ki akkor Angliában tartózkodott, hol lakodalmát ülte az angol királynővel, *Tudor Máriával*. 1555 szeptember 8-án *Fülöp* Brüsszelbe érkezett és most már a császár a napot is megállapíthatta, a melyen Németalföld trónjáról ünnepélyesen lemond. A kormányzónő szintén készült tervét megvalósítani, t. i. hogy Németalföld kormányáról lemondjon azon a napon, a melyen a császár

megszűnik Németalföldön uralkodni. V. Károlyt meghatotta hűgának végleges elhatározása, de azért mégis mindenképen rajta volt, hogy elhatározását megmátsítsa. A kormányzónő, hogy lemondásához a császár beleegyezését megnyerje, emlékiratot nyújtott be hozzá. A többek között megemlékezett emlékiratában arról is, hogy már kormányra lépése idején ünnepélyes kijelentést és fogadalmat tett arra nézve, hogy Németalföld kormányát nem fogja állandóan viselni. Hogy ünnepélyes kijelentése és fogadalma dacára állásában mégis mindig megmaradt, azt egyedül a császár iránti tisztelet és engedelmességből tette; de most már oly nagy ellenszenvet érez a kormány továbbvitelére iránt, hogy inkább keze munkájával szerzi meg mindennapi kenyerét, mint hogy állásában megmaradjon. A kormányzónő a sok adó és segélypénzek követelése miatt Németalföldön nem volt épen népszerű, a mi helyzetét még nehezebbé tette és szintén hozzájárult, hogy a lemondáshoz ragaszkodják. Végre még arra kérte a császárt, hogy lemondása után állandó tartózkodásra Spanyolországba költözhessék nővérevel, az özvegy francia királynéval együtt és minden közszerepléstől visszavonulva, hátralevő életét ottan Istennek szentelhesse. 1555 október 25-én a császár a Brüsszelbe egybegyűlt rendek előtt ünnepélyesen lemondott Németalföld trónjáról és mivel nem tehetett egyebet, beleegyezett, hogy ezen a napon a kormányzónő is megváljon állásától. Miután a császár ünnepélyes lemondását megtette, a kormányzónőre került a sor, ki mint Németalföld kormányzó-nője hosszú beszédben búcsúzott el a császártól és Németalföld rendeitől.

Megemlékezett hosszú kormányzásáról és kijelentette, hogy csak a császár iránti engedelmességből viselte ily hosszú időn át a kormányt, mert kezdettől fogva az volt a szándéka, hogy csak rövid időn át marad meg állásában, a melyre képességeit elégteleneknek találta. Megköszönte a császárnak iránta tanúsított jószágát, a rendeknek pedig hűségüket. Kijelentette, hogy ha képessége olyan lett volna, mint hűsége és odaadása, úgy uralkodót a császárnál jobban senki sem szolgált, Németalföldnél jobban országot senki sem kormányzott volna. Bocsánatot kért esetleges hibáiért, melyeket akaratlanul követett el. Végre biz-

tosította a rendeket további szeretetéről és pártfogásáról, sorsa bárhova is juttassa őt. A császár, míg a kormányzónő beszélt, többször bölintott helyeslőleg fejével; a beszéd végeztével pedig gyöngéden megköszönte hugának hosszú és hű szolgálatát.

A császár és fia, Fülöp, Mária lemondása után is remélték, hogy őt lemondása visszavonására bírhatják. Ép ezért a kormányzónő, hogy kérésük elől annál inkább kitérhessen, addig is, míg Spanyolországba költözhetik, visszavonult turnhuti kastélyába.

A kormányzónő ugyan, a sok adó kivetése és a rendkívüli segélyek kérése miatt, nem volt népszerű, de a németalföldiek mégsem örültek lemondásának, különösen a protestansok, kik előre félték *II. Fülöp* uralkodásától.¹

1556 szeptember 17-én Mária nővérével, az özvegy francia királynéval és bátyjával, a császárral együtt Spanyolországba utazott. Valladolidban elbúcsuzott a császártól, ki innen az Estremadurában levő san-justei jeromosrendi kolostorba vitette magát, mert eltökélt szándéka szerint hátra levő napjait ebben a kolostorban akarta eltölteni. Mária a későbbi időkben, a császár és *II. Fülöp* ismételt kérésére, végre beletörődött abba a gondolatba, hogy visszatér Németalföldre, de kevéssel a császár halála után, 1558 október 18-án, régi szívbaja véget vetett életének s így megmegmenekült attól a feladattól, melyre oly nehezen tudta magát elhatározni.

¹ *Juste T.*, i. m. 184.

Mária gazdasági politikája.

Mária kormányzása idején Németalföld Európa egyik legvirágzóbb állama volt. A területre nézve aránylag kis országban több mint 300 város, 150 mezőváros és 6000 nagy falu foglalt helyet.¹ Szorgalmas nép lakta, a mely a körülmények szerint különböző irányban munkálkodott, hogy élelszükségeit fedezni tudja. A termékeny déli tartományokban szorgalmasan folyt a *földművelés*. Különösen Flandria és Brabant déli, Hennegau és Lüttich lapályos része, továbbá Artois voltak gazdagok gabonaföldekben. Az északi tartományok közül Zeelandnak és Geldernnek volt termékeny a földje, hol szintén termeltek gabonát. Namur, Luxemburg és Lüttich tartományok lakosságának egyik jövedelmi forrása a szőlőtermelés volt. Luxemburg, Namur és Hennegau területén *érbányászatot* üztek. Déli Brabantnak, úgyszintén Hennegau, Namur, Luxemburg, Artois és Flandria tartományoknak fejlett *erdőgazdaságuk* volt. Nagyban folyt a *marhatenyésztés* kiváltképen Flandriában, Hollandiában és Frizlandban; pl. egy Assendelft nevű faluban egymagában 4000 tehenet tartottak. Magának Hollandiának vajból és sajtból évenként 12,000.000 korona jövedelme volt;² mostani érték szerint természetesen sokkal több. A folyók és a körülfekvő tenger nagymennyiségű *halat* szolgáltattak, a mi nemcsak tápláléka volt a lakosság egy részének, hanem tetemes jövedelmet is hajtott a kivitel következtében. A szomszédos kisebb országokba, de Német-, Francia-, Angol- és Spanyol-

¹ *Kampen*: Geschichte der Niederlande. I., 339.

² *Kampen*: i. m. I., 300.

országba is sok halat adtak el. Különösen a *heringkivitel* volt nagy; Holland, Frizland, Zeeland és Flandria évenként 6,000.000 koronát kapott belőle. Amsterdamban egymagában 20.000 család élt a halászatból.

Németalföld mint iparos- és kereskedőország foglalt el első helyet Európában. Fejlett kézmű- és gyáripara volt; ez utóbbi Gentben központosult. Egy olasz író szerint az angolok a szövő- és festőipart a németalföldiektől tanulták el. Az ország több városában voltak virágzó szövőgyárak; így például Amsterdamban, hol évenként 12.000 vég szövetet készítettek; Leydenben ugyanennyit. Voltak gyárak még Delft, Gouda, Rotterdam, Harlem, Kortryk, Doornik, Ryssel stb. városokban is. Delftben sört, Harlemben lenvásznat is készítettek szöveteken kívül. Észak-Hollandiának többféle malma és hajógyára volt. Brüsszelben gyönyörű tápétákat készítettek.

Németalföld kereskedelme 500 millió tőkével és 4500 hajóval rendelkezett. A kereskedelem központja *Antwerpen* volt, Európának abban az időben Lisboa után legnagyobb kereskedővárosa. Ezernél több idegen kereskedőnek volt üzlete itten, így az augsburgi *Fuggereknek* is. Az 1531-ben épült börzét naponta több mint ötezer ember látogatta. A város lakossága, az idegeneket és a külváros lakosságát is odaszámítva, majdnem kétszázezer főnyi volt.¹ Ez időben Velencét kereskedelmi téren már túlszárnyalta.

Nagyban űzte az árú- és cserekereskedést majdnem egész Európával. Portugáliából évenként 3,600.000 korona értékű drágakövet, fűszert és cukrot vitt be; Olaszországból pedig selymet, aranyszövetet stb. 12,000.000 korona értékben; a Keleti-tengerről fát és búzát 3,000.000, Német- és Franciaországból bort 9,600.000, Angliából cint, gyapottot és posztót 3,600.000 korona értékben.² Kereskedelmi központ volt továbbá *Amsterdam*, melynek kereskedelme főképen a Keleti-tenger felé irányult. Évenként kétszer is lehetett látni, a mint két háromszáz

¹ *Kampen*: i. m. I., 338.

² Már 1566-ban Antwerpen kereskedelme az eddiginél is sokkal nagyobb arányú volt.

hajó evez be Amsterdamba a Keleti-tenger felől.¹ Az északi országokkal Zeeland, Holland, Flandria, Brabant, Frizia, Over-Yssel és Gröningen tartományok voltak kereskedelmi összeköttetésben. Jobbára ezek a tartományok látták el az északi vidékeket posztó-, só-, bor- és egyéb árúikkal. A dán királyok ismételten biztosították részükre a szabad kereskedelmet az Északi-tengeren; így *III. Keresztély* király is, ki különösen Hollandia érdekeire volt tekintettel. *Hollandia* lakosságának egyik legfőbb jövedelmi forrása a tengeren való teherszállítás volt. Az északi vidékekről gabonát, fát, hajórészeket, vasat és rezet szállított, a déli vidékekről pedig bort, pálinkát, szárított gyümölcsöket és gyógyfüveket.

Mint láttuk, Németalföld lakossága különböző foglalkozást űzött, de megélhetés tekintetében mégis a külföldre volt utalva, akár mint vevő, akár mint eladó. A kereskedelem volt fő éltető eleme. Különösen az Északi-tenger mellett levő tartományok lakosságának volt életbe vágó kérdés a szabad kereskedelem. A kormányzónő meggyőződött erről s belátta, hogy Németalföld gazdasági érdekeit csak a béke óvhatja meg és csak a gazdasági érdekeiben megvédett Németalföld képes a császárnak az évenként követelt nagy összeg pénzt megfizetni. Egyik legfőbb politikai elve tehát Németalföld békéjének a megóvása volt. Hogy kormányzása alatt a sok háború mégis oly súlyos teherként nehezedett a lakosságra, azt nem lehet az ő rovására írni, mert ő csak a császár politikai megbízottja volt Németalföldön. És ha sok tekintetben irányítani és mérsékelni is tudta a császár politikáját, mégis csak a császár akarata teljesedett.

1537 februárius havában a kormányzónő Németalföld gazdasági érdekére való tekintetből igyekezett a császárt rávenni, hogy beleegyezzék a *III. Keresztély* dán királlyal kötendő fegyverszünetbe, a melyet a kormányzónő szorgalmazása következtében meg is kötöttek és azt a Brüsszelben május 4-én megkötött három évi béke követte.² A béke értelmében megnyílt a Sund a németalföldi hajók részére és így a németalföldieknek

¹ *Kampen* : i. m. I., 302.

² *Juste Tivadar*, i. m. 57.

biztosítva volt a szabad kereskedés az északi államokkal, a mi különösen Holland, Frizia, Over-Yssel és Gröningen tartományok lakosságának anyagi jólétét mozdította elő. A kormányzónő a császárhoz írt egyik levelében, mikor a béke megerősítését kérte¹; elmondotta, mennyire szükséges ez a béke, különösen az említett tartományok gazdasági érdekeire való tekintetből, mivel azok az északi kereskedés nélkül nem is tudnának megélni. A kormányzónő a békekötés után is arra törekedett, hogy a császár és a dán király között három évre kötött békét továbbra is meghosszabbítsák².

1545-ben Hollandia azzal a kéréssel fordult a mechelni nagytanácshoz, hogy a külföldről behozott gabonára ne vessenek ki új vámot. A mechelni nagytanács, a melynek elnöke a kormányzónő volt, 1548-ban pártolással terjesztette a kérést a császár elé. Többek között megemlíttette Hollandia nagyrészenek terméketlenségét és hogy a lakosság ennek következtében csak ipar- és kereskedés következtében tarthatja fenn magát. Rájuk nézve elviselhetetlenek volnának a magas vámok úgy, hogy ezek kivándorlásra kényszerítenék őket. Megemlékezett arról is, hogy Németalföld előbbi urai, tekintetbe véve Hollandia lakosságának mostoha helyzetét, csekély vámmal igyekeztek előmozdítani a kereskedelmet és ezzel a lakosság anyagi jólétét. A császár belátván a mechelni nagytanács fölterjesztésének helyességét, meghagyta a régi csekély vámokat.

A császár 1550 április 28-án a protestánsok ellen új rendeletet adott ki, a melyben 1519 óta kelt rendeleteit, nemcsak felújította, hanem még szigorúbbakká is tette. Új rendeletében szó volt a hitnyomozásról és hitnyomozókról, a mi félelemmel töltötte el a németalföldieket. Az antwerpeni német és angol kereskedők elhagyni készültek Németalföldet, mivel hitük miatt nem akartak életükkel fizetni, mint ebben az időben Spanyolországban annyian. A kormányzónő belátva, hogy ezzel nagy kár érne Antwerpen, és egész Németalföld kereskedelmét, közbejárt a császárnál, hogy az említett rendeletből a hitnyomozókról és a

¹ *Lanz K. i. m. II. 273—275.*

² A mint láttuk, ez nem is sikerült.

hitnyomozásról szóló részt kihagyja és a rendelet egyéb részét is enyhítse.¹ Közbenjárásának csak annyi sikere volt, hogy az idegen kereskedők érdekében a rendeletet némileg módosították és címén némi változást eszközöltek.²

A mint láttuk, a kormányzónő helyes intézkedésekkel igyekezett előmozdítani és megvédelmezni Németalföld gazdasági érdekeit. *V. Károly* uralkodása idején sok és nehéz háborúja volt Németalföldnek. A háborúval járó költségek súlyos teherként nehezedtek a lakosságra. Hogy Németalföld mégis épen ebben az időben élte aranykorát, az nagyrészt a kormányzónő érdeme, a ki a mellett, hogy hűségesen szolgálta a császárt, az ország gazdasági érdekeit sem tévesztette szem elől. Kormányzása idején a németalföldi tartományok *V. Károly* császárnak körülbelül 60 millió koronát jövedelmeztek.

VI.

Mária valláspolitikája.

V. Károly császár uralkodása idején az emberiséget foglalkoztató kérdések közt a vallási kérdés a legfontosabbak közé tartozott. A régi vallásba vetett hit megrendülésének következése lett a vallásreformáció, mely szakadást intézett elő az egyházban. A császár hitbeli felfogása nem ingott meg; mindvégig rendíthetetlen híve maradt a régi egyháznak. Uralkodása kezdetét kivéve, politikai okokból hosszabb időn át engedékeny volt ugyan a politikai hatalommá lett német protestantizmussal szemben, de azért nem hagyott fel azzal a gondolattal, hogy az egyház kettészakadását megszüntesse; csakhogy akkor akart ebben az ügyben nyíltan fellépni, a mikor sikert várhatott.³ De ha a német protestánsok iránt engedékenységet tanúsított is, annál szigorúbban járt el örökös tartományaiban az „eretnekek” ellen. Németalföldön már 1522 óta tiltotta a titkos val-

¹ *Juste T.* i. m. 149.

² *Kampen*, i. m. I. 328.

³ *Ranke*: IV. i. m. 172.

lásos összejöveleteket és a biblia olvasását. A császár két férfiút bízott meg az új tanok követőinek üldözésével. Róluk *Rotterdam* *Erasmus* azt állította, hogy ellenségei a tudományoknak és őrült üldözői az új tanoknak. Ennek dacára *Luther* tanítása hihetetlen gyorsasággal hódított. Hollandiában *Luther* bibliafordítása, melyet Amsterdamban nyomattak ki, már 1523-ban elterjedt. Erasmus szerint az apácák is *Luther* tanához pártoltak és férjhez mentek. A nép a franciskánusokat és dominikánusokat elkergette s a németalföldi kormányzónő csak erőszakkal tudta őket állásaikba visszahelyezni. Az antwerpeni lutheránusok, a tiltó rendeletekkel nem törődve, a városon kívül ugyan, de mégis tartottak istentiszteletet. Az előkelőbb emberek közül sokan ha nem is nyíltan, titokban az új tanok hívei voltak.¹

Mivel *V. Károly* császár a régi egyház rendíthetetlen hívének mutatkozott és kiméretlenül üldözte az új hit követőit, természetes, hogy Mária királyné, mint Németalföld kormányzónője, nem állhatott nyíltan az új vallás mellé, bár fiatal kora óta több mint rokonszenv volt az, a mit az új tanok iránt érzett. De ha nyíltan nem is helyezkedhetett szembe a császár vallásos felfogásával, ennek a protestánsok ellen kiadott szigorú rendeleteit tőle telhetőleg mérsékelni igyekezett. Ellenségei ezért sokféleképen gyanúsították. A gyanúsítások a császár fülébe is eljutottak, de a császár beérte azzal, hogy előtte a kormányzónő mindig jó kereszténynek vallotta magát. Bár a kormányzónőnek az új tanok iránti rokonszenvét tagadni nem lehet, bizonyos, hogy a gyanúsításokra szolgáló eselekményeinek nem mindig ez a rokonszenv volt az indító oka. Hiszen Németalföld helyzeténél fogva már politikai okokból is kénytelen volt mérsékelni a császárnak az új tanok követői ellen kiadott szigorú rendeleteit. Németalföld szomszédai többnyire protestáns államok lévén, ezekre nézve nem lehetett közömbös, hogy Németalföld kormánya az új tanokkal szemben milyen állaspontra helyezkedik. Németalföldnek különös érdekében állt, hogy szomszédaival jó barátságban éljen. A franciák, kik sok veszéllyel fenyegették Németalföldet, politikai okokból szintén tettek engedményeket

¹ *Kampen* : i. m. I., 283—4.

Luther tanának, mert azt remélték, hogy így biztosíthatják maguknak a már megszállott németalföldi tartomány, Luxemburg megtartását és elősegíthetik más területek megszerzését. 1542-ben, mikor az orléansi herceg elfoglalta Luxemburgot, azzal a kéréssel fordult a schmalkaldeni szövetséghez, hogy vegyék be őt is a szövetségbe, minek ellenében megígérte, hogy szabad folyást enged az új tanok terjedésének a már megszállott Luxemburgban és az ezután uralma alá jutó más területeken.¹

Németalföldön a protestantismus kérlelhetetlen üldözése nem járhatott minden veszély nélkül a császárra nézve, a mi *Fülöp* uralkodása idején be is igazolódott, midőn Németalföld hét északi protestáns tartománya függetlenítette magát a Habsburg-uradalom alól. A kormányzónő több ízben magát a császárt is igyekezett békére hangolni a protestánsok iránt. A császár talán jobban előmozdíthatta volna a maga és családja érdekét, ha az új tanokkal szemben nem helyezkedik oly ellenséges álláspontra. Ha türelmesebb az új tanok iránt, ha ezek üldözésével nem teszi magát oly gyűlöletessé a német protestáns fejedelmek előtt, úgy talán nem éri azt a keserűséget, melyet elszenvedett, mikor utódjává a császári trónon fiát, *Fülöpöt* akarta tenni. A német protestáns fejedelmek ezt főképen azért ellenezték, mert tudták, hogy *Fülöp* még atyjánál is rajongóbb híve a régi vallásnak. Még mielőtt *Mária királyné* Németalföld kormányát elvállalta, kisebbik bátyja, *Ferdinánd* részéről is szemrehányás érte, hogy olyan színben tűnik fel, mintha az új tanokhoz hajlanék. A későbbi időkben már *Ferdinánd* is barátságosabb indulattal viseltetett a protestánsok iránt s ennek köszönhette, hogy a közte és bátyja között a császári trónörökösödés miatt kitört viszálykodások idején, a német protestáns fejedelmek az ő pártjára állottak.

A kiméletlen vallásharcok idején el lehet képzelni, mily nehéz helyzete volt a kormányzónőnek, kinek Németalföldön mint a császár politikája végrehajtójának, a régi egyház érdekeit kellett szemelött tartania, holott érzelmei az új egyházhoz

¹ *Lanz*: i. m. II. 644—5.

vonzották és Németalföld helyzete legalább is az új egyház iránti mérsékletet tanácsolta.

A kormányzó józan felfogását igazolja az, hogy ily nehéz viszonyok között is megállta helyét. Végrehajtotta, mert végre kellett hajtania a császárnak az „eretnekek“ ellen kiadott rendeleteit. Hogy azok végrehajtásánál mérsékletet tanúsított, azzal a császár érdekeinek is használni akart, nem pedig ártani; a császárral szemben őt ebben a tekintetben sem érheti a hűtlenség vádja.

VII.

Befejezés.

Láttuk Mária királyné politikai működését elejétől végig.

Láttuk őt Magyarországon, mint II. Lajos feleségét; a mohácsi vész után meg mint kisebbik bátyjának, Ferdinándnak helytartóját. Ez a politikai szereplése szerezte meg részére azt az elismerést, a melyben nagyobbik bátyja, V. *Károly* császár részesítette; ez minősítette a császár előtt arra, hogy őt Németalföld kormányával megbízza.

Németalföld féltett kincse volt a Habsburgoknak; a kit kormányával megbíztak, teljes hizalmukat élvezte. Mária ennek a bizalomnak, mint Németalföld kormányzónője is mindvégig megfelelt. Ha Németalföld népe szempontjából lehet is kifogást tenni hosszú kormányzásában, annál kevésbbé lehet tenni a császár szempontjából.

A kormányzónő, ha ellenség nem fenyegette Németalföldet, ha a bel- és külpolitikai helyzet megengedte, örömet kereste fel nagy pompával berendezett mulató kastélyait, hol előszeretettel hódolt az irodalomnak, művészeteknek és vadászatnak. Mechelnben nagyszerű könyvtára volt, melyet 1555-ben turnhuti kastélyába szállíttatott át. Könyvtárában feltalálhatók voltak többek közt a biblia francia fordításban, Titus Livius történelmi műve, Julius Caesar Commentariusai, Seneca művei, a Szentek Legendái, az *Ars amandi*, Petrarca szonettjei, a Kóbor lovagok, a Hölgyek tükre és az irodalmi újjászületés óta feltűnt legkitünőbb hittani, történelmi és irodalmi művek. Szép képtára is volt, melyet a legkitünőbb festők műveiből állított össze, különösen sok arképpel. A művészetek közül kiváltképen a zene szerzett neki élvezetet.

A mulató kastélyai közelében elterülő vadas erdőségekben szabad folyást engedett vadászszenvedélyének ; sokszor napokon át folyt a vadászat.

Az idők nemcsak a népek lelkületét, hanem az országok, helységek külső képét is átalakítják. Azokon a helyeken, a hol a kormányzónő mulató kastélyai feküdtek, a hol az erdőségek terültek el, a melyekben vadászgatott, most gyáarak, munkásházak állanak ; a mulató kastélyokból csak romok maradtak. Csupán azok regélnek azokról a messzetűnt időkről, a mikor Németalföldet II. Lajos magyar király özvegye kormányozta.

VIII.

F ü g g e l é k.

Mária követelése Ferdinánddal szemben.¹

Mária királyné németalföldi vagyoni helyzetére sok tekintetben jellemző bátyjával, *Ferdinánd*dal szemben támasztott követelése.

A követeléseknek *első* jegyzőke régi tartozás képen a következőket foglalja magában: 25,000 magyar forintot követelt, a melyet *Mária* akkor adott férjének, a királynak, a mikor ez a törökök ellen készülődött. *Mária* ugyanis átengedte férjének a jegyajándékban kapott besztlercei bányáért járó bért, férjének egy nyugtatványa mellett, a mely levél 1526-ban Budán, a Szent kereszt felszentelésének ünnepén kelt. Ez a 25,000 magyar forint 31,250 rénes frt.-ot tesz ki.²

Azonkívül 10,000 forintot követelt, a mely összeget *Szerencsés* Imre, *Lajos* király egykori kincstárnoka azon időben, mikor a király a törökök ellen ütköztetve készült és hadseregével Mohács közelében tartózkodott, kötelezvény mellett adott kölcsön a királynak. Ez a kötelezvény Budán 1526-ban, *Mária* Magdolna ünnepe előtti pénteken kelt. Kötelezvényét *Szerencsés* Imre jogos és rendes örökösei be is mutatták. A míg *Szerencsés* Imre élt, ezt a tartozást ő maga is megerősítette és a kötelezvényt hitelesnek ismerte el. Ez a 10,000 magyar frt. 12,500 rénes forintot tesz ki.

Ugyancsak *Szerencsés* Imre adott *Lajos* királynak 1500 magyar (1875 rénes) forintot. Ez a kötelezvény 1526-ban Budán kelt s az örökösök ezt is felmutatták.

Továbbá *Lajos* király aranyos és ezüstös ruhák és más efélék szám-lájának a kifizetésére, feleségének a pozsonyi harmincadból 4000 magyar (5000 rénes) forintot engedélyezett *Thurzó A.* azon időben királyi kincstárnoknak, 1526-ban, Szent kereszt felszentelésének ünnepén kelt nyugtat-ványára. A királyné azonban ezt az összeget nem kapta kézhez és így a kereskedőket sajátjából elégitette ki.

Követel még pénzzé vert arany és ezüst drágaságaiért 3612 magyar forintot, mely összeg 4515 rénes forintnak felel meg. Ugyancsak pénzzé vert más arany és ezüst drágaságaiért 2100 magyar (2625 rénes) forintot követel.

¹ Brüsseli okmánytár II., 26—35.

² Egy rénes (rajnai) forint 1 korona 60 fillér.

Sali János és *Nádasdy*, a királyné pecsétjével jelölt szekrényeiből melyeket a mohácsi szerencsétlenség hírére Budáról Pozsonyba vitetett 6000 magyar (7500 rénes) forint értékű arany és ezüst edényeket vittek el.¹

A királyné megvette *Brandenburgi* Györgytől 33000 magyar forintért Medvedet, Rokanickot és Varasint. Az összeg egy részét megfizette, de fennmaradt még 26812 rénes forint.

Azonkívül Morvaországban a királyné 2730 rénes forint értékű összeget fizetett ki uráért.

Ferdinándnak a királyné néhány ékkövet, továbbá egyéb drágaságokat és bútorokat adott, 25000 magyar (31250 rénes) frt. értékben.

Ferdinánd magyar kamarája is tartozott Máriának 6000 magyar (7500 rénes) forinttal.

A felsorolt összegek együtt 134182 rénes forintra rugnak.

Ebből a királyné megkapott a pozsonyi harmincadból és azok járulékaiból 1526. szeptember 8-tól 1531. március 1-ig összesen 31297 magyar (39121 rénes) forintot.

Egy alkalommal meg kapott a királyné 30000, a pozsonyi harmincadból, pedig 18031 rénes forintot.

Tehát összesen kapott 87153 rénes forintot.

Ferdinánd tehát *régi* tartozásképen még 47029 rénes forinttal, s *évjáradék* fejében 1526—7. évről 10500 rénes forinttal tartozik.²

Tartozik továbbá 1527. augusztus 1-től 1531-ig terjedő újlag megállapított évjáradékkal, mely összeg, havonként 2000 forintot számítva, 86000 rénes forintot tesz ki.

Ez a két összeg együtt véve 96500 rénes forint.

Ebből a királyné megkapott a magyar és az ausztriai kamaráktól 26182 rénes forintot.

Marad tehát még 70318 rénes frt. tartozása Ferdinándnak Máriával szemben.

Bőrösszegek fejében tartozik Ferdinánd Máriának 116000 magyar (145000 rénes) forinttal, összesen tehát Ferdinánd Máriának tartozik:

régi tartozás fejében	47029 rénes frt.
évjáradék	70318 " "
bérlet	145000 " "

Összesen: 262347 rénes frt.

¹ Közvetlenül a mohácsi szerencsétlenség előtt a pápa felhatalmazta a magyar királyt, hogy az arany és ezüst egyházi készleteket beszedhesse és pénzzé verethesse, s ezen a pénzen a török támadások ellen fegyverkezessék. Ez arany és ezüst edények beszedésével megbízott hűtlen urak, de maga Mária királyné is, az edények közül sokat maguknak tartottak meg.

² A szöveg szerint, évjáradék fejében tartozik Ferdinánd Máriának 1526. augusztus hó 29-től 1527. július hó végéig havonként 1500 forintot számítva, 10500 forinttal. Az említett idő alatt az összeg 16500 forintra megy. A szövegben, úgy látszik, tévedésből van ezen időre 10500 forint felvéve; én a szövegben levő összeget vettem alapul.

A *második* követelési jegyzék szerint tartozott Ferdinánd Máriának nemcsak a beszercei: bányászat, hanem minden hegyvidék és járulékainak hasznobére fejében 1526 december 29-től 1540 június 29-ig évenként 20000 magyar forintot számítva, 270000 magyar forinttal.

Azonkívül a máramarosi sóbányák hasznobére fejében 1527 elejétől, 1539 végéig, tehát tizenhárom éven át évenként 12000 magyar forintot számítva, 156000 magyar forinttal.

Munkács várának és környékének hasznobére fejében pedig 1527 elejétől, 1539 végéig, évenként 3500 magyar forintot számítva, 45500 magyar forinttal.

A régi Budavára, azonkívül Ráckeve (Ratzenmarckt) és Csepel szigetek hasznobére fejében, 1527 elejétől, 1539 végéig, évenként 1200 forintot számítva, 15600 magyar forinttal.

Máriának ki kellett fizetnie egy alkalommal néhai uráért, a magyar királyért Morvaországban 2184 magyar forintot. Ez összeg megtérítését Ferdinándtól, mint magyar királytól követelte.

Ferdinánd kötelezvénnyel mellett tartozott volna Máriának 1534-ig 30000 rénes forintot, vagyis 24000 magyar forintot megfizetni; de nem fizette meg.

Az előbb említett összegért kamat fejében kénytelen volt Mária 1531 március hó 1-től 1540 március 1-ig évenként 2000 rénes forintot számítva 14400 magyar forintot fizetni; ez összeggel szintén tartozott Ferdinánd Máriának.

Az 1537-ik¹ évben kölesön adott Mária Ferdinándnak hadicélokra 4000 forintot.

Ezen felsorolt összegek együtt véve 531,684 magyar forintra rugnak.

Az 1527., 1529. és az 1530. esztendőkből kifizetett a Ferdinánd kincstárnoka Bernardus Bohemus, Máriának havi tartásdíj lerovására készpénzben, arany- és ezüstös ruhákban, s más szükségletekben 20848 magyar forintot.

Ezenkívül kapott még Mária 1526 szeptember 1-től 1539 december utolsó negyedéig 65196, a pozsonyi harmincadból pedig 18032 rénes, vagyis 14025 magyar forintot.

Tehát Ferdinánd kifizetett Máriának 100069 magyar forintot, mely összeget levonva az 531684 magyar forintból, marad még tartozása Ferdinándnak, Máriával szemben 431615 magyar forint.²

¹ A szövegben úgy látszik tévedésből említett az 1537-ik év az 1527-ik helyett.

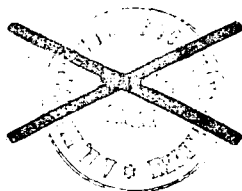
² A szöveg dacára annak, hogy a Ferdinánd által Máriának kifizetett összegek együtt véve 100069 magyar forintot tesznek ki, mégis csak 86142 magyar forintnyi összeget említ, mint olyant, mely Ferdinánd tartozásából levonandó; ebben az esetben Ferdinánd még 445,542 magyar forinttal tartozik Máriának.

TARTALOM.

	Lapszám
I. Mária királyné Magyarországhban	3
II. Mária németalföldi helytartósága	15
III. A genti forradalom	25
IV. A genti forradalom után	38
V. Mária gazdasági politikája	54
VI. Mária valláspolitikája.	58
VII. Befejezés	62
VIII. Függelék	64

Atlett.

X 157 4 06